Najlepsze, najmilsze i najtańsze
prezenty dla rodziny i przyjaciół
to

kuchenki, żelazka
grzejniki do rurek
poduszki i inne

Do nabycia na dogodnych warunkach w
Radomskim Towarzystwie Elektrycznym Sp. Akc. w Radomiu ul. Traugutta 53

Miły aromat, dobry smak, wysoki gatunek
oto zalety
HERBATY z DZWONKIEM
BELL-TEA

ראדאמער-קעלצער לעבן

אבטיילונג פאר **קעלץ**
פאַר'ן אינהאלט פון די אַנאָנסען איז די רעדאַקציע נישט פעראַנטוואָרטליך.

Radom, dnia 23 czerwca 1939 r.
ראַדאָם, פרייטאָג ו. תמוז תרצ"ט
טעלעפאָן פון רעדאַקציע **15 - 18**

אבטיילונג פאר אסטראוויעץ אפאטאוו, וויערשזובניק
און סביבה

די אַלע וואָס האָבען אַנטייל גענומען אין אָפּגעבען דעם לעצטען כבוד
אונזער אונפערגעסליכע ליבע פרוי, מוטער,
שוויגער און באָבע

מינדל פרידמאַן נ. ע.

דאַנקען מיר פון טיפען הארצען

די אין טיפען טרויער פערבליבענע

מאַן, זיהן, טאָכטער, איידעם, שנירען און אייניקלעך

Koledze JAKUBOWI FRYDMANOWI
z powodu przedwczesnej śmierci
B. P.
Matki Jego
MINDLI
wyrazy najgłębszego współczucia wyraża
Rodzina Cyngiser.

מיר דרוקען אויס דעם טיפסטען מיטגעפיהל
אונזער מיטגליד און חבר
חיים יעקב פרידמאַן
צוליב דעם פריהצייטיגען טויט פון זיין ליבע
מוטער נ"ע
אין קאַמף פאַר מלכות ישראל זאָל ער
א טרייסט געפונען.
קאָמענדאַ און מיטגלידער
פון „ברית-החיל"
ע"ש ז'זבוטינסקי ראַדאָם

אונזער פריינד און חבר
חיים יעקב פרידמאַן
דריקען מיר אויס דעם טיפסטען מיטגעפיהל
צוליב דעם טויט פון זיין
מוטער נ"ע
זאָל ער מעהר נישט וויסען פון קיין צער.
יוסף פוטערפלאַם און פרוי

מאָרגען שבת ז. תמוז (24 טשערוויעץ)
איז די פערצענטע יאָהר-צייט
פון אונזער אייביג-געשעצטער און קיינמאָהל נישט פערגעסענער
מוטער
רייזעל דען נ. ע.
צוליב שבת קומט פאַר איבערמאָרגען **זונטאָג 11 פריה אויפן בית-עלמין**
א הזכרה
אויף וועלכער עס ווערען פערבעטען קרובים פריינד און בעקאַנטע.
פאַמיליע דען.

איבערמאָרגען זונטאָג ח. תמוז תרצ"ט (25 טשערוויעץ) **11 אינדערפריה**
ווערט ענטהילט די **מצבה**
אויפן קבר פון אונזער חשוב'ען און אונפערגעסענעם
פאַטער
אברהם ליפּא דען נ. ע.
מיר פערבעטען אויף דער **מצבה-ענטהילונג**
אונזערע קרובים, פריינד און בעקאַנטע.
פאַמיליע דען.

בעקאַנטמאַכונג.
איך מאַך בעקאַנט, דאָס אין
מיין לאַנג-יעהריגע פירמע,
וואס געפינט זיך אויף
שוויעזשאַ 17
(קעלעס-קראַוז)
איז צו בעקומען
פערטיגע מעבעל
ווי: **שלאָף-צימערס,**
עס-צימערס,
פון **די נייעסטע**
מאָדערנסטע פאַסאָנען
אין אַלע קאָלירען צו ביי-
ליגע פרייזען און ביי
גוטע בעדינגונגען.
קומט און איבערצייגט אייך.
מיט אַכטונג **ש. דיזענהויז**
שוויעזשאַ 17

ווילט איהר האָבען קלאָרע, זייבערע וועש, נייע גאַרדעראָבעס, שניי-ווייסע פאָרהאַנגען,
גיעט נאָר צו וואַשען און פאַרבען אין דער בעקאַנטער
כעמישער פאַרבעריי און פראַלניע פון דער ערשטקלאַסיגער פירמע

A. Hempel

Centrala **Stare Miasto 7** telefon 19 - 70
Filje Zeromskiego 1
Zeromskiego 21
Zeromskiego 59
Traugutta 11

ווער ס'האָט זיך נאָך נישט איבערצייגט זאָל פּרובען און וועט זיין ענטציקט
פון דער שענער, עסטעטישער און פאַכמענישער אַרבייט. ס'ווערט אויך
געוואַשען אויף טריקען — ביליגע פרייזען! — פּינקטליכע אויספיהרונג
סאָלידע בעהאַנדלונג קומט און איבערצייגט אייך
צענטראַלע: אַלטע שטאָדט 7 אָפּיצ. טעל 70 - 19
פיליעס: זשעראָמסקי 1 טראַוגוטטאַ 11
זשעראָמסקי 21, זשעראָמסקי 59
ביליג צו וואַשען קאַפּעלושען

יודישער פליט וויל בעגעהן זעלבסמארד מיט זיין פרוי און דריי קינדער

אין אונזער צייטונג פון יענע וואך האבען מיר בעשריבען די טראגעדיע פון יודישען פליט שלמה פייגענבוים, וועלכער בעת רחמים מ'זאל אויפנעמען זיינע דריי קליינע קינדער, וועלכע וואלגערען זיך ארום אין א שטאהל אין דארף אראנסק, הינטער ראדאם.

היינטיגע וואך האבען מיר בעקומען פון אים א בריעף, אין וועלכען ער שרייבט, אז די ביטערע לאגע האט איהם מיט זיין פרוי און קינדער אריינגעטריבען אין אזא פערצווייפלונג, אז זיי האבען בעשלאסען צו בעגעהן זעלבסטמארד, אויב מ'וועט זיי נישט קומען צו־הילף. ווען זיי וואלטען געהאט גאז – שרייבט דער ה' פייגענבוים –

– וואלטען זיי שוין דאס לאנג געטוהן. זיי וואלטען אויפגעדרעהט דעם קראן און זיך פער'סמ'ט. אזוי געהט עס שווערער, אבער ער איז נישט זיכער, צי די נויט און פיין וועט זיי צו דעם נישט דערפיהרען.

דער יודישער פליט פון דער ראדאמער סביבה, ה' פייגענבוים שרייבט, אז ער ערווארט די איינציגע רעטונג פון אונזער רעדאקציע. אבער וואס קענען מיר איהם העלפען? הלוואי וואלט אונזער צייטונג געווען אזוי רייך און לכל הפחות מאטעריעל גוט־סיטואירט אוועקשטעלט. מיר וואלטען דאן נישט געווען אפעלירט צו אנדערע, נאר בתשואת־חן אויפגענומען זיינע דריי וואנדער־קינדער, ליידער איז אונזער לאגע נישט אזעלכע און דעריבער בלייבט אונז נישט מעהר, ווי צו וועקען רחמנות און אפעלירען צו פערמעגליכע, גוטע מענשען:

דערבארעמט אייך, האט גאט אין הארצען און גיעט א דאך איבערן קאפ קליינע קינדער, וואס זענען אנטרינען געווארען פון עמלקים־לאנד, ביז זייער פאטער וועט זיך איינארדנען און געפינען א מקום־מנוחה.

צי וועלען זיך נישט געפונען אין אונזער שטאדט דריי מענשען, וואס זאלען דערהערען דעם הילפ'ס־רוף?

א שבועה ביי שווארצע ליכט

אין דער היגער קריסטליכער גארבעריי „נאוואקס" האט די יודישע פרוי רייזעל עלענבויגען פון שטעטעל קארעוו אריינגעגעבען צו ווייקען 500 לעדער. שפעטער ביים ארויסנעמען די פערטיגע סחורה האט די פרוי נע'טענה'ט, אז עס פעהלען איהר 100 לעדער אין דער ווערטה פון 800 זלאטעס. דער פאבריקאנט דאגעגען האט פעסטגעשטעלט, אז זי האט דעם גאנצען סכום לעדער אבגענומען. אויף דעם באדען איז געקומען צו א שארפען סכסוך, וועלכער האט זיך געענדיקט דערמיט, וואס ביידע צדדים זענען געקומען האלטען א דין־תורה צו הרב קעסטענבערג.

אויסהערענדיג ביידעס טענות האט דער רב נישט איינגעזעהן קיין אנדערען אויסוועג, סיידען צו געבען א שבועה דער יודישער פרוי. צו דעם צוועק האט ער זיך געווענדעט צום קארעוו'ער רב מיט אנ'אנפראגע, צי מ'קאן דער דארטיגער איינוואוינערין רייזעל עלענבויגען אנגעטרויען א שבועה. דערויף האט ער בעקומען אנ'ענטפער, אז די דערמאנטע פרוי שטאמט פון א מיוחס'דיקער פאמיליע און איז אליין א בעגלויבענסווירדיגער מענש. אויף דעם סמך האט דער רב גע'פסק'ענט א שבועה. דערביי האט אבער דער קריסטליכער פאבריקאנט פערלאנגט, אז די שבועה זאל פארקומען ביי שווארצע ליכט.

די שבועה איז טאקע פארגעקומען אין רב'ס בית'ס־מדרש ביי שווארצע ליכט און נאך דער שבועה האט דער קריסטליכער פאבריקאנט ארויסגענומען 800 זלאטעס און בעצאהלט דער יודישער פרוי.

שווערע לאגע פון א וויכטיגע יודישע אינסטיטוציע

העלפט און פעראינטערעסירט אייך מיט'ן גורל פון ארימע יודישע קראנקע

נישט צום ערשטען מאהל קומט אונז אויס צו בעריהרען די עגזיסטענץ־פראגע פון דער געזעלשאפט „לינת־הצדק". שטענדיג ווען מיר טהוען דאס, איז עס דערפאר, וואס די אינסטיטוציע ראנגעלט זיך מיט א שווערען פינאנסיעלען קריזיס און רופט נאך הילף. אויך דאס איצטיגע מאהל האט זיך דארט געשאפען אזא לאגע, צו וועלכער די יודישע געזעלשאפט אין ראדאם טאר נישט בלייבען גלייכגילטיג און מוז איהר ארויסהעלפען בייצוקומען אלע שוועריגקייטען, וואס האמעוען איהר נוצליכער טעטיגקייט.

דער לינת־הצדק איז שולדיג א גרויסע סומע אין אלע היגע אפטייקען. עס איז אבער דערגאנגען אזוי ווייט, אז די אפטייקען דראהען מיט אבשטעלען דעם קרעדיט פאר דער דאזיגער אינסטיטוציע. דאס וואלט געווען א שווערער קלאפ, ממש א קאטאסטראפע פאר דער יודישער ארימקייט, וואס קומט נאך הילף צום לינת אין א צייט פון קראנקהייט'ס־נויט. עס וואלט אויסגעקומען אין אזא פאל גענצליך צו פערשליסען איינע פון די נויטיגסטע אינסטיטוציעס, וואס איז ממש א רעטונג פאר פיעל ארימע קראנקע.

די יודישע בעפעלקערונג טאר צו אזא פיינליכען מאמענט נישט רערלאזען מען מוז זעהן מיט אלע מעגליכקייטען צו ראטעווען די דאזיגע אינסטיטוציע פון אונטערגאנג. די רעטונג דרוקט זיך אויס אין איין זאך: ווערט מיטגלידער פון לינת, שטיצט מיט סטאבילע מאנאטליכע אבצאהלונגען און מיט גרעסערע איינמאהליגע שפענדונגען. מיט איין ווארט, פעראינטערעסירט אייך ווארימער מיט'ן גורל פון דער דאזיגער נויטיגער אינסטיטוציע.

ערשטע גרופע קינדער אויף דער זומער־קאלאניע פון „טאז"

נעכטען 4 אזייגער נ. מ. איז ארויסגעפאהרען קיין גארבאטקע די ערשטע גרופע קינדער, אין עלטער פון 6 ביז 14 יאהר, אויף דער זומער־קאלאניע פון „טאז".

ס'זענען ארויסגעפאהרען בערך 80 קינדער פון ארימע היימען, וועלכע וועלען אין משך פון 4 וואכען געניסען פון גוטע פלעגע און פערברענגען אויף דער פרייער לופט אונטער א געהעריגער אויפזיכט.

צום באהן זענען געקומען פיעל עלטערען, וועלכע האבען זיך הארציג געזעגנט מיט זייערע קינדער און געווינשען זיי א גוטע ערהאלונג.

„רעדוטא" אין ראדאם

חיינט טרעט־אויף אין „ראזמאיטאשטשי" די ווארשאווער „רעדוטא" אין דער פארשטעלונג „דער צוריקקעהר פון פושעלענצקי" מיט יוליוש אסטערווא אין דער שפיץ.

דעם ווארימסטען מיטגעפיהל די חבר'טע חיה'קע גוטמאן
צוליב דעם פריהצייטיגען טויט פון איהר

שוועסטער

אין קאמף פאר אונזערע אידעאלען זאלסטו א טרייסט געפונען.
קדיש שטאנקער, יוסף וויינמאן, בעריל מארענשטיין

דעם טיפסטען מיטגעפיהל דריקען מיר אוים די פאמיליע גוטמאן
צוליב דעם פריהצייטיגען טויט פון זייער

טאכטער און שוועסטער

זאלן זיי מעהר נישט וויסן פון קיין צער. רעגינע בערנעמאן,
לאה בערנעמאן, כאנקע פוקסמאן, קדיש שטאנקער, גוטמאן, האפטארטשיק

מיר דרוקען אויס דעם טיפסטען מיטגעפיהל
אונזער מיטגליד און חבר **שלמה גוטהערץ**
צוליב דעם פריצייטיגען טויט פון זייער ליבע

מוטער נ"ע

וועלכע איז געשטארבען אין ארץ־ישראל
קאמענדע און **מיטגלידער**
פון „ברית־החיל" ע"ש ז. ז'בוטינסקי רדום

ענטשולדיגונג

דערמיט בעט איך איבער דעם פרעזעס פון שניידער־צעך (וויטאלדא 10) דעם ה' משה רובינשטיין פאר מיינעם א שארפען אויסדרוק אין א צושטאנד פון אויפרעגונג.

אלס צייכען פון ענטשולדיגונג שפענד איך 10 זל. פארן דערמאנטען צעך.

מיט אכטונג
דוד הערמאן

געמיטליך פערברענגען קען מען נאר אין

„WODOGAZ"

E. SALBE

זשעראמסקי 25

צו יעדער צייט געשמאקע טיי, קאווע, פרישע טשאסטעס, שאדלע, קאלטע געטראנקען און לארעס אין פארשידענע געשמאקען.

אויפן ארט די טעגליכע יודישע און פוילישע פרעסע און פעריאדישע אויסגאבען

ביליגע פרייזען און די סאלידסטע בעהאנדלונג.—

מצבה־ענטהילונג פון ר' פרץ בושאצקי

די צווייטע וואך, דאנערשטאג י"ב תמוז ווערט ענטהילט די מצבה אויפ'ן קבר פון ר' פרץ בושאצקי ז"ל.

ר' פרץ בושאצקי איז געווען איינער פון די אנשים חשובים אין אונזער שטאד'ט. ער איז געווען א געלעהרטער און א גרויסער קענער און חכמת־ישראל. אויסער זיין לומדות און וויסען האט ער זיך אויסגעצייכענט מיט זיין אידעלען און בעשיידענעם כאראקטער.

ר' פרץ בושאצקי איז געווען פון די ערשטע חובבי ציון און ער האט פיעל געלייסטעט אין ווארט און שריפט פאר דער דאזיגער בעוועגונג. ער האט אויך א רייהע יאהרען מיטגעארבייט אין אונזער צייטונג.

די מצבה־ענטהילונג קומט פאר צווישען 12—11 פ. מ.

ער שעמט זיך מיט זיין אייגענע סחורה

דער „רעדאקטאר" האצמעך האט זיך פרייטאג א גאנצען טאג ארומגעפארעט אויף דער באהן ביים אויסקויפען דאס פעקעלע צאטונגען. ער האט געשוויצט ביז ער האט צונויפגעשטעלט די פאר זלאטעס און ערשט 5 פארנאכט קוים אויסגעלייזט די „עקספעדיציע" — דאס רויע טשאלענט אויף שבת. ער האט זיך אליין נעבעך געשעמט מיט זיין סחורה, ווייל ער האט דאס פעקעלע צאטונגען פערדעקט... מיט זיין געזעס אויף דער דראזשקע, אז מ'זאל עס נישט ארויסזעהן.

טשעקאווע צו וויסען וואס פאר א טעם און א ריח די פאר „לעזער" זיינע האבען געפיהלט דערנאך פון די האצמאכדיגע צאטונגען פון אונטער זיין ווי הייס מיך דאס...

ווי זאגט דארט ציפעניו אין „סימכע פלאכטע": דער „רבי" האט זיך בעדאסט...

עטליכע טרויעריגע בלעטלעך פון א טאג־בוך פון א ראדאמער יודישען פליט

XXIV

וואס איז געשעהן מיט מיין טאכטער יודיטא, וואס פאר א טראגעדיע האט זי דורכגעלעבט?

מיין טאכטער יודיטא האט געהאט אנ'עהנליכען גורל צו איהר מוטער. אויך אין איהר האט מען זיך פערליבט אין קאנצענטראציע־לאגער. דווקא איז דאס געווען א שטורמיסט, א יונגער נאצי, וועלכער האט פאר איהר בעצאהלט מיטן קאפ. יא, איהר „שטורמיסטישער" ראמאן האט זיך געענדיקט טרויעריג און זי אליין האט אויך שיער נישט בעצאהלט מיט'ן לעבען.

מיין יודיטא איז פערשלעפט געווארען, ווי איך האב שוין דערצעהלט אין די פריהעריגע קאפיטלען פון מיין טאגבוך — אין א בעזונדערען קאנצענטראציע־לאגער. מ'האט איהר דארט בעשולדיקט אין טרייבען גרויל־פראפאגאנדע געגען היטלעריזם און אויך אין אנהאלטען א קאנטאקט מיט אויסלענדער, אויסגעבענדיק זיי סודות פון נאצישען רעזשים. די דאזיגע בעשולדיגונג איז אויסגעבויט געווארן אויפן יסגד פון דעם, וואס מיין יודיטא בעזיצענדיק עטלעכע שפראכען האט זי געארבייט אלס ביוראליסטין אין א גרויסע אויסלענדישע פירמע אין בערלין. דאס איז געווען גענוג פאר די נאציס, אז זיי זאלען אויסוועבען פאר איהר א טייוועל־נעץ. זי איז צוליב אט דער שווערער בעשולדיגונג אויסגעשטאנען ביטערע ליידען אין קאנצענטראציע־לאגער. ס'האט געווארט אויף איהר א גרויליכער משפט. עס האט אבער געטראפען מיט איהר א נס. א יונגער נאצי, איינער פון די הויפט־בעאמטע פון לאגער, האט זיך אין איהר פערליבט און אויסגעטראכט א פלאן צו אנטלויפען מיט איהר פון קאנצענטראציע־לאגער. דאס האט זיך נישט איינגעגעבען און דער גאנצער פלאן איז דורכגעפאלען.

דער נאצי האט געוואלט ביינאכט יודיטא ארויס'גנב'ענען פון לאגער אונטער אנ'אויסרייד, אז ער פיהרט זי אוועק אין אנ'אנדער געפענגניש, לויט א בעפעהל פון דער העכערער מאכט. ער האט געהאט געפעלשט צו דעם צוועק א דאקומענט, אבער ביים סאמע ארויסגאנג האט איהם די וואך פערהאלטען און די אפערע איז אויפגעדעקט געווארען. מ'האט איהם באלד געשמידט אין קייטען צוזאמען מיט יודיטא און נאך א בלוציגע אויספארשונג האט מען ביידע גלייך אוועקגעפיהרט צו דער גילאטינע, כדי אבצוהאקען ביי ביידע די קעפ. אין לעצטען מאמענט האט מען געענדערט דעם טויטען־בעשלוס אויף יודיטא און מ'האט בלויז ארונטערגעשניטען דעם קאפ פון יונגען נאצי.

דער תליון האט שוין געשארפט דאס מעסער פאר יודיטא, זי איז שוין געלעגען א געבונדענע גרייט זי ארויסצונעמען אויפ'ן יאטקע־קלאץ. אבער דא האט זיך פלוצלינג איינגעשטעלט פאר איהר דער דאקטאר, וואס האט בייגעוואהנט די עקזעקוציע. דאס איז געווען אנ'עלטערער הערר, וואס האט זיך געבעטען מ'זאל נאך אמאהל רעווידירען יודיטא'ס אורטייל. ער האט זי פערטיידיגט, אז זי איז גארנישט שולדיג, ווייל ווי האט זי געקענט וויסען, וואס דער נאצי וויל מיט איהר טהון. זי איז דאך א געפאנגענע, וואס מוז זיך אונטערווארפען יעדען'ס בעפעהל. די ארגומענטען פון דאקטאר האבען געווירקט און אזוי ארום איז זי געראטעוועט געווארען פון א שרעקליכען טויט.

אבער דא ענדיגט זיך נאך נישט.

אין זעלבען קאנצענטראציע־לאגער האט געדיענט א ברודער פון יענעם געקעפטען נאצי. דאס איז געווען אנ־עלטערער, וועלכער האט זיך פערשוואוירען נקמה צו נעמען פאר זיין ברודערס פיין און פאר זיין יונג־פערשניטען לעבען.

זיין נקמה־פלאן האט זיך איינגעגעבען

(פארזעצונג קומט)

דעם טיפסטען מיטגעפיהל דריקען מיר אויס די פאמיליע פרידמאן
צוליב דעם טויט פון זייער
מוטער און שוויגער

מינדל נ. ע.

זאלען זיי נישט וויסען מעהר פון קיין צער.

מענדעל בארענשטיין און פרוי

קינא „טשארי"

צו ביליגע פרייזען
פון 25 גראשען אן
שענסטער פילם אין דעם סעזאהן
א. נ.

גיבראלטאר

אין די הויפט־ראל
עריק וו. שטראהעים
וויוואנע ראמאנצע

א ליכטיגער שטראַהל אינ'ם ראַדאָמער יודישען געזעלשאַפטליכען לעבען.

אָהן רעש, אָהן געפּילדער, שטיל און בעשיידען איז פערביי אַ געשעהעניש אינ'ם ראַדאָמער געזעלשאַפטליכען לעבען, וואָס האָט אַ אונגעהויערע בעדייטונג פאַר די יודישע געזעלשאַפט אין ראַדאָם בכלל און פאַר'ן יודישען האַנדווערק בפרט.

דער דאָזיגער בעשיידענער פאַקט איז פאָלגענדער:

דאָנערשטאָג, פאָריגע דעם 15-טען ד. מ. האָבען בעלעגט דעם ענדע-עגזאַמען אין דער דערגענצונגס-פאַך-שולע 36 (זעקס און דרייסיג) יונגלעך טערמינאַטאָרען ביי אַן אייגענער קאָמיסיע אין דער אַנוועזענהייט פון דעם וויזיטאַטאָר אינזש. קושניאַק. אַלע האָבען בעקומען ענדע-צייגנישען, וועלכע גיבען זיי די מעגליכקייט צו בעלעגען דעם טשעלאַדניטשען עגזאַמען, אום שפּעטער נאָך זעקס יאָהר אַרבייט אין זייער פאַך — האָבען דאָס רעכט צו עפענען אייגענע יודישע וואַרשטאַטען.

פּיעל וועלען אדורכלעזען די נאָטיץ גלייכגילטיג. דער רוב לעזער וועט אין גאנצען די נאָטיץ נישט בעמערקען. מילא — וועלען א סך פרעגען, — וואָס איז דאָ אזוינ'ס וויכטיגעס געשעהן. נאָך יונגלעך געענדיגט עפּעס א שול. יעצט איז דאָך ענדע שול-יאָהר, טרעפט מען דאָך פּיעל אזעלכע נאָטיצען אין צייטונג.

אָט די דאָזיגע גלייכגילטיגע וויל איך דאָ אין א פּאָר ווערטער געבען צו פערשטעהן, וואָס עס בעדייט דער אויבענדערמאָנטער פאַקט, און פארוואָס איז דער דאָזיגער פאַקט אזוי וויכטיג. אפשר, אפשר... וועט דער דאָזיגער פאַקט זיין א ליכטיגער שטראהל אין די לעצטע אזוי טרויעריגע און פייגליכע געשעהענישען אינ'ם ראַדאָמער יודישען געזעלשאַפטליכען לעבען.

עס זענען פערהאַן צווייערליי מעטאָדען צו בעקומען פאַך-בילדונג. די ערשטע מעטאָדע און דאָס איז די אייגענטליכע — בעשטעהט אין דעם, דאָס א יונגעל, אָדער מיידעל, וועלכע ענדיגען זעקס, אָדער זיבען קלאַסען פּאָווסעכנע שול, בעלעגען דעם אייגטריטס-עגזאַמען אין די אזוי-גענאַנטע פאַך-גימנאַזיעס, ווי מעכאַנישע, בוי, גאַרבעריי, שניידער-גימנאַזיעס (פריהער זענען דאָס געווען טעכנישע מיטעל-שולען, וועלכע לויט'ן נייעם געזעץ זענען פערוואָנדעלט געוואָרען אין פאַך-גימנאַזיעס) דאָרט אין די גימנאַזיעס בעקומען די תלמידים טעאָרעטישע און אלגעמיינע לעהרע און אויסער דעם אַרבייטען זיי נאָך מיטאָג אין די וואַרשטאַטען ביי דער שולע און בעקומען פאַך-בילדונג. נאָך פיער יאָהר לעהרע און אויסהאַלטען דעם עגזאַמען בעקומען זיי נאָך דריי, אָדער צוויי יאָהר אַרבייט אינ'ם פאַך, דאָס רעכט צו עפענען אייגענע וואַרשטאַטען. די בעסערע שילער קענען זיך נאָך ווייטער לערנען אין די פאַך-ליצעאום'ס צוויי, אָדער דריי יאָהר און נאָך דעם ענדיגען דאָס פאַך-ליצעאום מעגען זיי ווערען צוגענומען אין די פּאָליטעכניקום'ס, אָדער צו פערלעגען אַן'אייגענעם וואַרשטאַט.

אין ראַדאָם האָבען מיר אייניגע אזעלכע פאַך-גימנאַזיומס פאַר יונגלעך און איינע פאַר מיידלעך. די גימנאַזיומס זענען שוין טעטיג אין ראַדאָם מעהר ווי פיער יאָהר. מען זעהט אָבער אין זיי א זעהר קליינע צאָהל אידען. אויף די פינגער קען מען זיי צעהלען. די סבה פאַרוואָס אַזוי ווייניג אידען געהען דאָרט אהין, איז מסתמא אַלעמען באַקאַנט; מען מוז אָבער צוגעבען נאָך איין וויכטיגע סיבה. דהיינו, דער אַבצאָהל פאַר'ן לימוד איז הויך. די תלמידים מוזען אויסער דער שול-טאַקסע, וועלכע באַטרעפט אגב נישט אַזוי פּיעל — 120 — 150 זלאָטעס א יאָהר — נאָך ברענגען מאַטעריאַל צום פּראַקטישען לימוד. צום ביישפּיעל שניידערינס — מאַטעריאַל צום נייען. און דאָס באַטרעפט קנאַפּע צווי מאָהל אזוי פּיעל ווי די שול-טאַקסע.

די צווייטע מעטאָדע צו באַקומען פאַך - בילדונג, איז די, וועלכע מען טרעפט אויף דער אידישער גאַס כמעט אויסשליסליך, דאָס איז: דאָס יונגעל אָדער מיידל, וועלכע ענדיקט זעקס, אָדער זיבען קלאַסען פּאָווסעכנע שולע און האָבענדיג געענדיגט 15 יאָהר, געהט צום טערמין ביי א דיפּלאָמירטען מייסטער אין וואַרשטאַט, וואו אין פאַרלויף פון דריי יאָהר לערענט ער זיך אויס די מלאכה און לויט דעם געזעץ מאַכט מיט אים דער מייסטער א קאָנטראַקט אויף דריי יאָהר. אָבער גלייכצייטיג מוז ער לויטן געזעץ געהן דריי יאָהר אין דער דערגענצונג'ס - פאַך-שולע, אויף דער נאַכט, וואו ער באַקומט די טעאָרעטישע און אַלגעמיינע אויסבילדונג פון זיין פאַך. און נור נאָכ'ן באַקומען דעם ענדע-צייגניש פון דער דערגענצונגס-פאַך-שולע מעג ער באַלעגען דעם טשעלאַדניטשען עגזאַמען. די לעהר ביים מייסטער לויט א קאָנטראַקט, מיט די לעהר אין דער דערגענצונגס-פאַך-שול איז ענג פאַרבונדען, איינס אָהן דעם אַנדערען איז גאָר נישט ווערט.

און אָט דער צווייטער וועג איז ביי דער היינטיגער צייט דער איינפאַכסטער צו באַקומען פאַך-בילדונג. אויב ס'זענען דאָ מניעות אויך אויף דעם וועג, דאַרף זיך מיט דעם פאַרנעהמען דער פּאַטראָנאַט איבער דער אידישער יוגענד, וועלכער ווערט איז ראַדאָם געגרינדעט, אַלס אָבטיילונג פונם צענטאָס.

יעצט פאַרשטעהט איהר שוין וואָס דאָס בעדייט. 36 אידישע וואַרשטאַטען וועלכע וועלען קענען אין דער צוקונפט געעפענט ווערען, 36 אידישע קינדער וועלען קענען באַקומען פאַך-בילדונג, 36 אידישע יונגעלייט באַוואָפענט און באַקענט מיט די מאָדערנע דערגרייכונגען פון זייער פאַך, דאָס איז א אונגעהויער פּאָטענציאַלער כח אויף דער אידישער גאַס.

זאָל דער דאָזיגער פאַקט זיין א טרייסט אין אונזער איצטיגען אַזוי טרויעריגען אידישען לעבען.

אינזש. **ש. אייזענבערג.**

80-יעהריגע פרוי בעגעהט זעלבסטמאָרד דורך איינשניידען זיך דעם האַלז

19-יעהריג מיידעל נעמט זיך ס'לעבען, אויסטרינקענדיג סם.

די אַלטע 80-יעהריגע פרוי קאַטאַזשינא מאַיעווסקא (מאַריווילסקא 9) האָט זיך איינגעשניטען דעם האַלז מיט א בזשיטווע מיט'ן ציוועק צו בעגעהן זעלבסטמאָרד. די אַלטיטשקע האָט דאָס געטהון, ווייל זי האָט זיך געפונען אין שווערע מאַטעריעלע בעדינגונגען. זי איז א מאהל געווען פערמעגליך און לעצטענ'ס איז זי איינגאַנצען אַראָב פון איהר רייכען שטאַנד.

דאָס איז געשעהן דינסטאָג.

מאָנטאָג אין מיטען טאָג איז בעגאַנגען זעלבסטמאָרד די 19-יעהריגע וולאַדיסלאַווא מאַסנאָווסקא, די ביורא-אַנגעשטעלטע אין דער דרוקעריי פון אזשאַמעק (ושעראָמסקי 49).

די פּאַסנאָווסקא האָט אויסגעטרונקען סם אין דער דרוקעריי.

מיט א צייט צוריק איז אין דער זעלבער דרוקעריי בעגאַנגען זעלבסטמאָרד אַן'אַנדערע אַרבייטערין — וואַנדא וואַיטשעכאָווסקא. ביידע זעלבסטמאָרדען זענען אויסגעפיהרט געוואָרען אויפ'ן ערעטישען באָדען.

דער „דזיען-דאָברי" שרייבט, אַז ווי ער דערוויסט זיך, איז די פּאַסנאָווסקא געפאַלען א קרבן פון אַן'ענטוישטע ליבע מיט איהר ברויט-געבער. די זעלבע צייטונג ווייס אויך צו דערצעהלען, אַז אַלע אַרבייטער פון דער דערמאָנטער דרוקעריי זענען אזוי אויסגעבראַכט אויף זייער שעף אַז זיי האָבען אריינגעטראָגען אַן'אַנקלאַגע צו דער פּראָקוראַטור און אויך די שכנים פון דער דרוקעריי האָבען בדעה צו מעלדען דער זיכערהייט'ס-מאַכט וועגען די אָרגיעס, וואָס קומען דאָרט פאָר אין דער דרוקעריי פון ה' אזשאַמעק.

מוטער בעגראָבט לעבעדיגערהייט איהר ניי-געבוירען קינד.

צו איהר שוועסטער אין דאָרף יאַנאָווצע (קאָזשעניצער פּאָוויאַט) איז געקומען צו-גאַסט די 26 יעהריגע העלענאַ וויערציאַק. אַזוי ווי די וויערציאַק איז געווען אין אַנדערע אומשטענדען האָט זי די שוועסטער גאָר גוט בעהאַנדעלט.

נאָך עטליכע טעג זיין צו-גאַסט ביי דער שוועסטער איז העלענאַ וויערציאַק אַוועק אין וואַלד אריין, וואָס איז גאָר נאָהענט פון דאָרף.

זי איז אין עטליכע שעה אַרום צוריקגעקומען צו דער שוועסטער, האָט די לעצטע בעמערקט, אַז די וויערציאַק האָט דאָס „פּעקל" פערלוירען... מ'האָט זיך דערמיט פעראינטערעסירט, ביז ס'איז ענדליך דערגאַנגען צו דער פּאָליציי.

די אויספאָרשונג האָט דערוויזען, אַז העלענאַ וויערציאַק האָט אויף אַ שוידערליכען אופן ערמאָרדערט איהר אייגען קינד.

באַלד נאָך דעם געבוירען האָט דאָס קינד געלעבט. וועלענדיק פּטור ווערען פון דעם האָט זי אויסגעגראָבען א גרוב און עס לעבעדיגערהייט דאָרט אריינגעלייגט און פערשיט.

די מערדערין פון איהר אייגען קינד איז איינגעזעצט געוואָרען אין תפיסה און עהערגעכטען מיטוואָך איז זי געשטאַנען פאַר'ן ראַדאָמער קרייז-געריכט.

זי האָט זיך מודה געווען און וויינענדיג האָט זי ערקלערט, אַז זי האָט איהר אונלעגאַל קינד ערמאָרדערט צוליב חרפה.

דאָס געריכט האָט זי פּעראורטיילט אויף אַ יאָהר תפיסה, וואוהין מ'האָט זי גלייך פון געריכט'ס - זאַהל אוועקגעפיהרט.

אר.

ווער איז באמת אויסען צו מאַכען „שטימונג".

צי זענען טאַקע גענוג נישטיגע פאַקטען מיט קריטיק, אויף זעלבסט - בעריהמטריי ס"ה אזש... פאַר „10 וואָכען גמינע טעטיגקייט"?

אין דער צייט פון איבערבויען דאָס שפּיטאָל האָט זיך אין „ראַדאָמער קעלצער לעבען" פּלוצלינג אָנגערופען דער יעצטיגער פּרעזעס זילבערבערג און מכריז ומודיע געווען, אַז ער האָט אין דער עלעקטעראָווניע געטוהן דעם שפּיטאָל א געפעליקייט — כאָטש די אינטערווענץ איז געווען ווי מושטאַרדע נאָך מיטאָג. אין יענעם אַרטיקל האָט דער ה' זילבערבערג פאַרגעוואָרפען דער גמינע, אַז זי מאַכט „שטימונג" און ערקלערט, אַז ער איז נישט קיין בעלן אויף שטימונג.

איך מוז מודה זיין, אַז איך האָב דעם ענין „שטימונג" נישט גאַנץ פערשטאַנען. דערפאַר אָבער האָט עס מיר דער פּרעזעס ה' זילבערבערג מיט זיינע אַרטיקלען „10 וואָכען גמינע-טעטיגקייט" גוט מפורש געווען; ד"ה, מען נעמט נישטיגע פאַקטען, אָדער נעגאַטיווע זאַכען - פון גישט מאַכען, אָדער נישט צאָהלען, מען איז זיי מצרף מיט קריטיקירען דער פריהעריגער גמינע און אַזוי וויל מען בעשאַפען דאָפּעלטע „שטימונג" — א גינסטיגע פאַר זיך און דעם היפוך פאַר דעם אנדערען.

ווי עס זעהט אויס, קען מען אפילו א נישט „עטישען" פאַקט, ווי צב"ש, ביי איינעם וואָס האָט דער גמינע מיטגעהאָלפען מיט א זשירא — אָהן סקרופּולען צו-לאָזען צו אַנ'עקזעקוציע און צווינגען איהם פאַר דער גמינע צו בעצאָהלען — אויך פון אזאַ פאַקט קען מען מאַכען דאָפּעלטע שטימונג, מיט א וו"ך, אַז מ'האָט פאַר מצות געוואָלט פערקויפען דעם פּרעזעס הויזען. איהר וועט דאָס בעשטימט נישט האָבען, ווייל איהר האָט באַלד דעם אָרימאַן נישט געגעבען קיין מצות. עס איז פאַר אייך גענוג יוצא צו זיין מיט א כזית. די „שטימונג" ברויך נאָר קענען זאָגען: „איך האָב געגעבען".

איך וועל מיך נישט אריינלאָזען אין קיין חקירה ודרישה, ווי ביליג איהר האָט געמאַכט א דאַך, אָדער א דעכעל. איר האָט נאָך אין דעם ווייניג ערפאַהרונג. איך וויל אויך נישט מעיין זיין, ווי ווייט רעאַל עס זענען אייערע אונטערהאַנדלונגען מיטן „זופּ" און מיטן שטייער-אַמט. איך ווינש אייך אין בעצוג צו דעם ערפאָלג, אָבער עס וואָלט צייט געווען צו מאַכען „שטימונג" נאָכדעם ווי ס'וועט אם ירצה השם געשעהן. דאָס זענען באמת נישט קיין לייכטע זאַכען. איך האָב עס זיינער צייט אין מיינע „10 וואָכען גמינע טעטיגקייט" געמאַכט. איך וועל אייך אויך נישט פרעגען פארוואָס איהר דריקט אייך אויס מעשה נבלה — איך האָב דאָך קיינעם נישט מחוסר לחם געמאַכט. איך וויל אייך אויך נישט שטעלען קיין קשיא פאַרוואָס איהר ווילט דווקא פון די גמינע-בעאַמטע מאַכען די גרעסטע פילאַנטראָפּען אין דער שטאָדט. איהר ווילט אודאי זאָגען, אַז איהר ברויכט געלד פאַר דער תלמוד-תורה, מושב-זקנים, שפּיטאָל, בית-יעקב און אויף אַנדערע סובווענצען, וואָס איהר צאָהלט נישט אויס. און די פילאַנטראָפּיע זוכט איהר דווקא ביי די גמינע-בעאַמטע.

אָבער אין איין ענין וויל איך אייך יאָ מיין מיינונג אויפקלערען: אין רבנות-ענין.

לעכערליך איז צו זאָגען, אַז די 2500 זל. (אזוי פּיעל בעטרעפט די פּענסיע-הוספה פון רב אויפן יאָהר 1939) מאַכען אין דער גמינע ביי א בודזשעט פון בערך 150 טויזענד זל. אַזאַ רושם, אַז דאָס שטערט דער גמינע-ווירטשאַפט, אָין ווי איהר רופט עס: אייער סאַנאַציע, נאָך מעהר דערפאַר, ווייל איר צאָהלט סיי ווי נישט.

אין דעם ענין קענען זיין צוויי שטאַנדפּונקטען: א ווירטשאַפטליכער, אָדער פּערזענליכע שנאה.

אויב איתר געהט אַרויס פון ווירטשאַפטליכען שטאַנדפּונקט, וויל איך אייך פרעגען פארוואָס האָבען אייערע פּאָליטיקאַנער מיט עטליכע יאָהר צוריק צוגעפיהרט, אַז טייטעלבוימען זאָל אנגערקענט ווערען א בחינם'דיגען חוב פון אַנ'ערך 9000 זל, וואָס דעקט דעם רב'ס הוספה אויף 4 יאָהר, און פאַרוואָס האָט איהר באַשטעטיקט, ווען ס'האָט זיך געהאַנדעלט ביים רב שטיינבערג, א פּענסיע פון טויזענד זלאָטעס אַ מאָנאַט מיט דירה, בעהייצונג, בעלויכטונג און אַנדערע צוגאָבען?

זאָל מען ווידער אָננעמען, אַז דאָס איז פּערזענליכע שנאה — זענען מיר ב"ה פון דער דאָזיגער „עטישקייט" ריין, ווייל די פּענסיע איז די זעלבע וואָס אין אַלע ענליכע צו ראַדאָם שטעדט. מיר האָבען אין אנדערע שטעדט אָנגעפרעגט און צו זיי זיך צוגעפאַסט.

צום סוף וויל איך אייך פרעגען, צי איז ווירקליך יעצט געקומען פאַר אייך א נויטווענדיקייט ווידער זיך ארויפצוזעצען אויפן אלטען פערדעלז...

מ. דעז.

תמוז...

האָבען מיר שוין מיט מזל תמוז אויך.

שוין דעם ערשטען טאָג, האָט זיך געשטעלט דער תמוז-סעזאָן.

אויב מיר זאָגען „תמוז-סעזאָהן", מיינען מיר נישט א סעזאָהן אויף זאַדע-וואַסער און ליאַדעס. מיר מיינען דעם סעזאָהן אויף משוגעים. די תמוז-זון האָט שוין געוויזען וואָס זי קאָן. אָט האָבען מיר פאַר זיך א רשימה פון היץ-געליטענע, וואָס האָבען נעבעך געכאַפּט א שטאָך איז של ראש, און האָבען לא עליכם גענומען רעדען פון היץ.

נאָך א פאַרשטעלונג אין דאַנציגער שטאַדטישען טעאַטער, האָט געבעלס גערעדט צום המון, דערביי האָט ער אַרויסגעזאָגט נאַדזוויטשיינע חכמות. נאָך דער רעדע האָט דער עולם געשאָקעלט מיט די קעפּ:

— תמוז!...

דער ענגלישער קאָלאָניען - מיניסטער מאַקדאָנאַלד, האָט אויף א זיצונג פון דער מאַנדאַט - קאָמיסיע געהאַלטען א צוויי שעה'דיגע רעדע און געבעטען צו אקצעפּטירען זיין „ווייס-בוך". צווישען אנדערען האָט ער געזאָגט, אַז לויט זיין מיינונג, איז נישטא פערהאַן קיין שום סתירה צווישען דעם מאַנדאַט און זיין „ווייס-בוך".

— תמוז, מיסטער מיניסטער, תמוז!...

אַממייסטען האָט די תמוז-זון געווירקט אויף דעם לעצטען סיים-חכם, דעם פּאַן פּאַפּאָל סטאָך. ער האָט נעבעך געכאַפּט א וואַזשנע קנייטש אויפ'ן קעסטעל.

אויף דער שלוס-זיצונג פון סיים, האָט זיך דער חכם צערעדט, אַזש צעהן אינטערפּעלאַציעס, האָט ער אריינגעטראָגען, און דווקא וועגען יודען.

האָט מען זיך באַקענט מיט דעם אינהאַלט פון די עשרת ה'אינטערפּעלאַציעס מיט די „געניאַלע" איינפאַלען און „טיפזיניגע" חכמות, האָבען די דעפּוטאַטען געצויגען מיט די פּלייצעס, און געשאָקעלט מיט די קעפּ:

—נעבעך, תמוז, פּאַניע פּאָשליע, תמוז!...

יאָ, רבותי, ס'איז קיים תמוז, און שוין האָט די תמוז-זון געוויזען וואָס זי קאָן — מ'רעדט פון היץ!...

אב-נעק.

מאיר הערץ

די תליה, אָדער רחל מענדעל פיליצער'ס טאָכטער

פון דער סעריע «די פּוילישע פּאָווסטאַניע»

XXIII

דער קאָמאַנדיר האָט איראָניש געשמייכעלט. ער האָט גערופען רחל'ען צו זיך און ווען זי האָט איהם נישט געוואָלט הערען, האָט ער זיך געווענדעט צו דער מוטער:

— באַרישניאַ, איך וויל דיין שענע טאָכטער פאַר א ווייב. גיב זי מיר, וועל איך דערפאַר בעפרייען דעם דאָזיגען יעווּרעי, אויף וועמען ס'וואַרט די תליה. ער איז א שפּיאָן, ער האָט אויסגעשפּירט אונזערע וועגען און די סודות געוואָלט אויסגעבען די פּאָווסטאַנצעס. איך ווייס. אָבער איך גיב איהם אייך צוריק א לעבעדיגען. דערפאַר גיעט מיר די דאָזיגע שענע און רייצענדע מיידעל. א קאָפּ פאַר א קאָפּ, א מענש פאַר א מענש, בפרט ווען אייער טאָכטער וועט ביי מיר האָבען א גן־עדן.

חיה־רויזעל האָט געשוויגען. זי האָט געציטערט ווי א פיש. רחל האָט זיך נאָך פעסטער איינגעגראָבען אין דער מאַמע און אַריינגעוויינט אין איהר. דער קאָזאַצקי קאָמאַנדיר, אַז ער האָט נישט בעקומען קיין ענטפער האָט נאָך אַמאָהל זיך געווענדעט צו חיה רויזעל:

— באַרישניאַ. איך רעד צו אייך מיט גוטען. ווען איהר נישט איינשטימען, וועל איך אייער טאָכטער נעמען מיט געוואַלד. איך וועל אייך אַלעמען אַרעסטירען און אָבפיהרען אין שטאַב אַריין. יענעם וואָס ליגט אויף דער פיהר, וועט מען הענגען און אייך וועט מען פערשיקען אין טיפען סיביר. דאָס וועט שוין זיין גוט פאַר אייך? בעקלערט אייך, באָרישניאַ, איהר זאָלט נישט דאַרפען חרטה האָבען. געדענקט און דערצערענט מיך נישט. איך בין א דאָנסקי קאָזאַק, וואָס קען אַלץ בעווייזען! —

דער חסידישער יונגערמאַן, וועלכער איז געלעגען א געבונדענער אויפ'ן פויערישען פיהרעל, האָט אַלץ פערשטאַנען, וואָס דער קאָמאַנדיר רעדט. ער האָט גענוי געוויסט אין וואָס עס האַנדעלט זיך, האָט ער אויפגעריסען דעם קאָפּ, זיך אַריבערגעבויגען, אָנשפּאַרענדיג דעם האַלז אין א זייטען־ברעט און אויסגעשריגען נישט מיט זיין אייגען קול:

— געדענקט יודענע און גיעט איהם נישט די טאָכטער. מ'טאָר נישט דערלאָזען ער זאָל מטמא זיין א יודישע טאָכטער. די הייליגע גמרא זאָגט, אַז דריי זאַכען זענען יהרג ואַל יעבור: עבודה זרה, שפיכת דמים און גילוי — עריות. צוליב דריי זאַכען דאַרף מען זיך לאָזען הרג'ענען: פאַר געצענדינסט, פערגיסן בלוט און חלילה—פאַר שענדען. בפרט נאָך פון א קאָזאַק. שרעקט אייך נישט פאַר מיר און זאָל אייך נישט אָנגעהן מיין לעבען. איך בעשטיי מ'זאָל מיך הענגען. איך וויל געהן אויף קידוש־השם און אַבי נישט דערלאָזען פעראומרייניגען אייער טאָכטער —

דער קאָמאַנדיר האָט דעם געבונדענעם געלאָזט רעדען. ער איז זיכער געווען, אַז דאָס בעט ער זיך ביי דער באַרישניאַ, זי זאָל איהר טאָכטער אָבגעבען מיט גוטען, כדי דערמיט אויסצוקויפען זיין לעבען. ער האָט דעריבער געזאָגט צו חיה רויזלען:

— איהר זעהט ווי ער בעט זיך ביי אייך און וויינט, אַז איהר זאָלט נאָכגעבען. טהוט איהם צוליב, ער איז דאָך אייער'ס א שטאָם־ברודער. —

מענדעל איז די גאַנצע צייט געלעגען א פער'חלש'טער פון די בלוטיגע וויגדען, וואָס די פערד האָבען איהם געמאַכט. ער איז צוביסלעך געקומען צו זיך, אָבער נאָך אַלץ נישט געוויסט ווי ער געפונט זיך. ערשט דער אויסגעשריי פון דעם געבונדענעם: עבודה.זרה, גילוי־עריות, שפיכת דמים זענען יהרוג ואַל יעבור — האָט איהם אינגאַנצען אויפגעוואַכט און ער איז אַרויסגעקראָכען פון דאָרט און געלאָפען ווי א פערסמ'טער איבער'ן וואַלד, ביז ער איז צוגעקומען אהין צום אָרט פון די פיהרען, וואו ס'זענען געשטאַנען די קאָזאַקען מיט זיין פרוי און קינדער און ער האָט מיט'ן לעצטען אָטהעם אויסגעבריסט:

— וואָס איז געשעהן, וואָס קומט דאָ פאָר? ווער האָט געשריגען אַזאַ גרויס געשריי פון גילוי־עריות? ווער, ווען, וואָס? וואו איז חיה רויזעל, וואו איז רחל? וואָס טהוט זיך דאָ, וואו זענען מיר?

מענדעל האָט זיך געריבען די אויגען און נישט געקענט פערשטעהן, וואָס דאָ געהט אָן.

ס'האָט נישט לאַנג געדויערט ווי מענדעל האָט בענומען דעם גאַנצען טראַגישען פּלאַנטער. ער האָט געהאַט גענוג בלויז איין קוק צו טהון אויפ'ן קאָזאַצקע קאָמאַנדיר, וואָס שטעהט מיט אָנגעשפּיזטע אויגען אויף רחל'ען און ער האָט שוין פערשטאַנען, אַז ס'איז שלעכט; אַז ס'האָט זיך דאָ פערקאָכט א מיאוסע קאשע. ס'איז איהם געוואָרען הייס אין קאָפּ און קאַלט אין בויך. ער האָט דערפיהלט, אַז איצט וועט ער שוין נישט אַרויס מיט גאַנצע ביינער און ער וועט מוזען בעצאָהלען א טייערען פּרייז פאַר זיין גליק און פאַר'ן אַנטלויפען פון שטעדטעל.

מענדעל האָט פונאַנדערגעפיהרט די הענד און מיט זיינע פון שטערען אַרויסגעזעצטע אויגען האָט ער געקוקט אויף אַלע זייטען. ער האָט שווער און טיעף געזיפצט. פון זיין געראַנצעלט פּנים האָט מען געקענט אָרָאבלייענען זיינע מחשבות, וואָס ער טראַכט איצט. עס האָט זיך געדאַכטען ווי ער טראָגט אויף די אויסגעשפּרייטע הענד די נישט אַרויסגערעדטע ווערטער און די הענד פרעגען זיך:

— וואָס איז געשעהן מיט דער פיהר מיינע, וואו זענען מיינע פערד און וואָס שטעהען אַלע און שווייגען?

חיה רויזעל האָט אַרומגענומען מיט די הענד רחל'ען ווי א רייף. די איבעריגע קינדער האָבען זיך געטוליעט צו איהר און זיך פעסט געהאַלטען אין איהר קלייד. חיה רויזעל מיט די קינדער אַרום האָבען אויסגעזעהן ווי איין גוף מיט פינף קעפּ.

מענדעל האָט צום סוף אָנגעשטעלט זיינע אויגען אויפ'ן קאָמאַנדיר און מיט א וויינענדיק קול זיך געווענדעט צו איהם:

— וואָס ווילט איהר פון אונז ה' גענעראַל? מיר זענען נישט קיין שפּיאָנען. מיר זענען אַנטלאָפען פון אונזער שטעטל, ווייל דאָרט ריכט מען זיך אויף א גרויסע שליאַכט צווישען אייערע מיט די! פּוילישע פּאָווסטאַנצעס. מיר האָבען קוים אַרויסגעראַטעוועט אונזער ביסל בעבעכעס און מיר מאַהרען ווייט אַוועק. לאָזט אונז ה' גענעראַל, מיר האָבען קיינעם קיין שלעכטס נישט געטוהן —

דער קאָמאַנדיר האָט אויסגעהערט און געלאָזט מענדלען רעדען און איהם גאָרנישט געשטערט. ווען ער האָט שוין געהאַט פערענדיגט האָט ער זיך אָנגערופען צו איהם:

— יעווּרעאי, איך בין נישט קיין גענעראַל. איך בין א גענעראַל'ס א זוהן. מיין פאָטער איז אויך אויף דער מלחמה און איך ווייס נישט, וואו ער געפונט זיך. הער אויס יעווּרעי, איך וויל אייך גאָרנישט טהון. איך וויל בלויז איין זאַך: די טאָכטער דיינע, זי געפעלט מיר. קריגסט געלד פון מיר און גיב זי מיר אַוועק —

דאָ האָט דער קאָזאַק אַרויסגענומען פון אונטער'ן זעלנערישען שינעל א גרויסען לעדערנעם ביי־גאַרטעל און גענומען אַרויסשיטען גאָלד און זילבער.

מענדעל דערזעהענדיג ווי דער קאָמאַנדיר צאָהלט אויס געלד פון דער טאָרבע און שיט מיט רענדלעך, איז ער געבליבען שטעהן אַזוי ווי פערגליווערט די אויגען האָבען זיך איהם פערשפּיצט און די נאָז איז איהם געוואָרען בלאַס און לאַנג. פּלוצלינג האָט ער זיך אויפגעכאַפּט און א פּאַטש געטהון מיט די הענד איינער אין דער צווייטער:

— שוין ווידער גאָלד, א ניי אומגליק האָט מיך געטראָפען! מ'האָט זיך גוט גענומען צו מיר. מ'גיעט מיר א סך גאָלד, אָבער צרות נאָך מעהר.

דער קאָמאַנדיר האָט גאָרנישט געהערט, וואָס מענדעל רעדט צו זיך, נאָר אַז ער האָט שוין געהאַט צוויי פולע הענד מיט גאָלדענע רענדלעך, איז ער צוגעגאַנגען צו מענדלען און געזאָגט צו איהם:

— דאָ האָסטו יעווּרעי גאָלד און זילבער און גיב מיר דיין טאָכטער. איך בעצאָהל דיר, ווי דו זעהסט אַליין, א א גוטע פּרייז. נעם־צו און קלאַפּ־צו צום משא־ומתן.

(פאָרטזעצונג קומט)

קינדער=ליטעראַטור

(וועגען צוויי וויכטיגע יוביליים.)

„גרינינקע ביימעלעך“

אין ווילנע, ניין, נישט נאָר אין ווילנע, נאָר כמעט אין דער גאַרער וועלט, וואו עס זענען נאָר פערהאַן יודישע קינדערלעך, ווערט איצט געפייערט א גרויסער יום־טוב — „גרינינקע ביימעלעך“ זענען אַלט געוואָרען 25 יאָהר! א יום־טוב א טייערער און א ליבער.

ס'איז לייכט אויסצושרייבען: 25 יאָהר, אָבער שוין גאָרנישט לייכט איז געווען דאָס אַרויסגעבען א קינדער־אויסגאַבע אין משך פון א פערטעל יאָרהונדערט.

און גראָד זענען עס געווען יאָהרען פון שטורעם און דראַנג, ווען א סך, זייער א סך גרעסערע אויסגאַבעס זענען אַראָפּגעשווענקט געוואָרען פון דער אויבערפלאַך, און דאָ, זענען געקומען צוויי עקשנים, — צום ערשט פאַלק האַלפּערין און באַלד דערנאָך ש. באַסטאָמסקי — וועלכע האָבען נישט קוקענדיג אויף די בייזע ווינטען, וואָס האָבען זיך איבער דער וועלט דאַן צעטראָגען, גענומען פּלאַנצען די „גרינינקע ביימעלעך“.

אין די ערשטע יאָהרען, ווען דאָס וועלדעל איז נאָך געווען שיטער און די „ביימעלעך“ אַליין זענען נאָך געווען דאַר און מאָגער, איז נישט איין שטיין געפּאַלען אינ'ם דאָזיגען וועלדעל... דאָך, איז דער גערטנער־רעדאַקטאָר, (ס'קען אויך זיין פערקעהרט: דער רעדאַקטאָר־גערטנער) ש. באַסטאָמסקי נישט געבליבען פערצווייפעלט אויף קיין איין טינוס, נאָר אין משך פון לאַנגע יאָהרען בעזייטיגט די שטיינער, בעזייטיגט דאָס ווילד־גראָז, גערייניקט, געצערטעלט יעדעס בוימעל ביז... ביז פון די „ביימעלעך“ איז געוואָרען א גרויסער, ריזיקער וואַלד, וואָס זיינע עקען שפּאַרען אַריבער ווייט די גרעניצען פון ווילנע.

אייגענטליך וואָלט ש. באַסטאָמסקי געדאַרפט פייערען א חוץ דעם 25־יאָהריגען יובילייי פון די „ביימעלעך“, נאָך צוויי יובילייי'ס: „חבר“ — 10 יאָהר, און „שול־פריינד“ — 4 יאָהר. אָבער ווער האָט צייט פאַר פראַוען שמחות אין א צייט, ווען מ'דאַרף אַרויסלאָזען א פרישע כרעסטאָמאַטיע, א פרישן לערנבוך אָדער סתם א פרישן קינדער־ביכעל, וואָס זאָל אַריינברענגען פרייד פאַר אונזערע משהלעך און שלמה'לעך. בענוגענט מען זיך דעריבער מיט איין יובילייי — מיט'ן יום־טוב פון 25 יאָהר „גרינינקע ביימעלעך“. פרייען זיך טאַקע מיט דער דאָזיגער שמחה סיי גרויסע און סיי קליינע. פאַר די גרויסע איז עס אַ זילבערנע חתונה און פאַר די קליינע — נו, יאָ — זייער שמחה!

און אַז די שמחה איז יאָ אַזוי גרויס — קום איך אויך אויף דער זילבערנער חתונה ווי אַ מחותן, וואָס האָט צום גרויסען נדן — די „ביימעלעך“, פון צייט צו צייט אַ קליינעם צושטייער געגעבען מיט א מעשה'לע אָדער מיט א פאַר פאָלקס־ווערטלעך — כדי אָפּצוגעבען דעם הויפּט בר־שמחה, ש. באַסטאָמסקין א האַרציגען יישר־כח און די „ביימעלעך — אריכת־ימים.

„קינדערפריינד“

ווי זאָגט מען: „איין שמחה ברענגט די צווייטע“ — אין ווילנע ווערט געפייערט א יום־טוב פון די „ביימעלעך“ און אין וואַרשע — פון „קינדערפריינד“.

„קינדערפריינד“ טרעט אַריין אין פינפטען יאָהר פון זיין טעטיגקייט. אמת, אַז פאַרהעלטנסמעסיג איז עס נישט קיין גאָר גרויסע דאַטע, אָבער ווען מען ציהט אונטער א סך־הכל פון זיין טעטיגקייט — דערזעהט מען, אַז „קינדערפריינד“ האָט אָפּגעטוען אַן אַרבעט פון צענדליגער פאַרלאַגען.

ווען מיר בלעטערען אַדורך דעם לעצטען קאַטאַלאָג, גלויבט זיך ממש נישט צו, אַז מען זאָל קענען אַזוי פיל דערגרייכען אין פאַרלויף פון 4 יאָהר.

„קינדערפריינד“ גיט אַרויס רעגלמעסיג פינף אויסגאַבעס: 1. צוויי וואָכענזשורנאַל „קינדערפריינד“ (פאַר עלטערע קינדער און יוגענט), 2. ביבליאָטעק „א“ (פאַר עלטערע קינדער און יוגענט. יעדע צוויי וואָכען א בוך פון 3 אָדער 4 דרוקבויגען) 3. ביבליאָטעק „ב“ (פאַר יונגערע קינדער. יעדע צוויי וואָכען א ביכל פון איין דרוקבויגען), 4. „קליינוואַרג“ (פאַר די יונגסטע קינדער. אַרויסגעגעבען אויף דיקען קאַרטאָן. יעדער נומער האָלט 8 זייטען) און 5. מוזיקאַלישע ביבליאָטעק (לידער מיט נאָטען פאַר קלאַסען־געזאַנג, כאָר, סאָלאָ, אינסצעניזאַציעס א"א.) א חוץ דעם — ספּעראַטע אויסגאַבעס.

דאָס איז דער אויבנאויפיקער סך־הכל. ווען מיר ווילען זיך אָבער נעהנטער באַקענען מיט יעדער אויסגאַבע באַזונדער, דערזעהט מען ערשט, וואָס פאַראַ שלל מיט אינטערעסאַנטע און וויכטיקע מאַטעריאַלען עס ברענגט יעדער אויסגאַבע באַזונדער.

נישט אומזיסט האָט דער פאַרלאַג „קינדערפריינד“ באַוויזען אַריינצודרינגען אין כמעט אַלע לענדער, וואו יודען וואוינען, און צו דערוואַרבען זיך סימפּאַטיע און אָנערקענונג ביי דער פּעדאַגאָגישער וועלט און ביי די קינדער גופא.

דער רעדאַקטאָר פון „קינדערפריינד“ איז מ. טייכמאַן. איז דעריבער קיין וואונדער נישט, וואָס אַלע זיינע אויסגאַבעס שטייען אויף א הויכען פּעדאַגאָגישען ניוואָ — איז דאָך מ. טייכמאַן געווען לאַנגע יאָהרען טעטיג אַלס לערער אין די יודישע וועלטלעכע שולען; איז א גוטער ליטעראַטור־קענער, איז איינער פון די בעסטע איבערזעצער פון עטליכע אייראָפּעאישע שפּראַכען און דער עיקר — קען גוט די פּסיכאָלאָגיע און נשמה פון'ם קינד. דערפאַר טאַקע, אָטעמט יעדעס זייטל פון „קינדערפריינד“ מיט ריינקייט און מיט עכטער קינדעריש'ר פרייד.

עס וואָלט, אייגענטליך, כדאי געווען זיך ספּעציעל אָפּצושטעלען כאָטש אויף איניגע פון די ביז איצט דערשינענע ביכער, ווי: אָפּאַטאָשו: „בלוט און פייער“, א. רייזען: „פון צוויי היימען“, ש. האָראָנטשיק: „ביים שוועל“, מלך ראַוויטש: „איבער אויסטראַליע“, איציק מאַנגער: „לידער און באַלאַדען“, מ. ווייגרייך: „די געשיכטע פון בייזען בייז“, מ. טייכמאַן: „מיין יאָהר“, דאַניעל דעפאָ: „ראָבינזאָן קרוזאָ“ ס. קאָליאַדי: „פינאָקיאָ“ און אנד. אָבער נישט איצט איז די צייט דערויף — איצט פּייערט „קינדערפריינד“ א יום־טוב צום אַריינטריט אין זיין פינפטען אַרבעטס־יאָהר.

ווינטשען מיר טאַקע ביי דער געלעגענהייט! דעם אומדערמידליכען מ. טייכמאַנען: מוט, אויסדויער און דערפאָלג!

• • •

צום סוף זאָל מיר דאָ דערלויבט זיין צו זאָגען א פאַר וואַכעדיקע ווערטער:

פון מיינע געבראַכטע נאָטיצען איז צו זעהן, אַז סיי „גרינינקע ביימעלעך“ און סיי „קינדערפריינד“ שפּאַרען אָן אין אַלע עקען וועלט. אָבער אין איין אָרט דערגרייכען זיי, ליידער, נישט — אין אונזער שטאָט ראַדאָם.

מיר ווילען נישט דאָ אַרויפוואַרפען די שולד אויף דעם אָדער יענעמען — אַלע זענען שולדיק, אַלעמענס חרפּה איז עס! מיר ווילען אָבער אויפמערקזאַם מאַכען, אַז עס וואָלט שוין געווען די העכסטע צייט, אַז די ראַדאָמער טאַטעס זאָלען אויסשרייבען די דערמאָנטע אויסגאַבעס פאַר זייערע קינדער.

די העכסטע צייט!

גבריאל ווייסמאַן.

דאָס וויכטיגע פּראָבלעם פאַר די פּוילישע יודען.

מיר, פּוילישע יודען, האָבען א פנים א זכיה, ווייל דאָס, וואָס מיר דאַרפען טהון, טהוען אַנדערע פאַר אונז.

סטאַטיסטיק. פאַר אונז איז עס נויטיג, ווי לופט צום אָטעמען. אָבער מיר טהוען עס נישט. מיר ווייסען נישט וואו און מיר האָבען אויך נישט קיין מעגליכקייט, אַדורכצופיהרען א גענוי ווירטשאַפטליכע סטאַטיסטיק.

האָבען די קריסטליכע סוחרים עס פערלאַנגט, כדי צו קענען מיט מעהר דערפאָלג פיהרען דעם קאַמף פאַר פערפוילישען דעם מסחר. און זיי האָבען עס בעקומען. ס'איז אַדורכגעפיהרט געוואָרען אַ ספעציעלע סטאַטיסטיק וועגען דער נאַציאָנאַלער אָנגעהעריגקייט פון די בעזיצערס פון אַלע האַנדעל-אונטערנעמונגען אין פוילען, און ס'איז פעסטגעשטעלט געוואָרען, אַז אין יודישע הענד ליגט כמעט א העלפט פון האַנדעל-אונטערנעמונגען, אין דער צאָהל פון א קנאַפען פערטעל מיליאָן. הייסט עס, אַז פון מסחר אין פוילען לעבט א פירטעל מיליאָן יודישע משפחות, א ערך אַ מיליאָן נפשות. דערצו קומען נאָך די כל-ערליי אַנאָנימע געזעלשאַפטען, ווי אַקציעס-אונטערנעמונגען, קאָאָפּעראַטיווען, שותפות וכדומה, ביי וועלכע מען קען נישט פעסטשטעלען די נאַציאָנאַלע אַנגעהעריגקייט פונ'ם אייגענטימער און יודען פערנעמען דאָרט זיכער א היבשען אָרט. מ'דאַרף צורעכנען אויך די אַנגעשטעלטע ביי די יודישע געשעפטען, וואָס לעבען אויך דערפון מיט די פאַמיליעס.

אַזוי אַרום בעקומט זיך א צאָהל פון אפשר אנדערטהאַלבען מיליאָן יודען, וואָס לעבען אין פוילען פון און אַרום דעם מסחר.

דער צווייטער גרויסער פרנסה-צווייג פון יודען אין פוילען, די מלאכה, האָט נישט קיין גענויע סטאַטיסטיק. מ'קען אָבער משער זיין, לויט די אָבסערוואַציעס מיט אונבעוואָפענטע אויגען, אַז די מלאכה פערנעהמט א ערך א העלפט פּאָזיציעס, לגבי דעם האַנדעל — הייסט עס, א דריי פערטעל מיליאָן בערך.

אינטעליגענטע פאַכען, ווי דאָקטוירים, אַדוואָקאַטען, לעהרערס — ווידער אַ פּאָזיציע, הגם א קלענערע. געזעלשאַפטליכע בעאַמטע אין קהלות, יודישע סאָציאַלע אינסטיטוציעס — אויך א פּאָזיציע. און א היבשער שיכט פון דער יודישער בעפעלקערונג איז פּראָלעטאַריזירט, אַרבייטענדיג ביי פערשידענע אינדוסטריע-אונטערנעמונגען.

ס'דאַרף אויך צורעכנען דעם היבשען שיכט בעזיצערס פון אונבעוועגליכע גיטער, וואָס האָבען דורך זייערע אינוועסטיציעס און אונטערנעהמערישע פעהיגקייטען בערייכערט פוילען מיט הונדערטער טויזענטער בנינים און לאָקאַלען און געשאַפען וואוין-בעקוועמליכקייטען און אַרבייט-מעגליכקייטען פאַר א גרויסען טייל שטאָטישע בירגערס.

און ס'בלייבט נאָך א קליינער פּראָצענט פּאַסיווע עלעמענטען, לומפּען-פּראָלעטאַריער, לופט-מענטשען און סתם „איבעריגע" מענטשען.

אָט דאָס איז בערך דאָס בילד פון די פערטהאַלבען מיליאָן יודען, וואָס לעבען אין פוילען.

אַז זיי זענען נוציגע בירגער אין לאַנד, קען גאָר קיין ספק נישט זיין. קודם כל זענען זיי דאָך אַלע קאָנסומענטען פון די ווירטשאַפטליכע פּראָדוקטען, שנית, זענען זיי אַלע אויך אין גרעסטען טייל די שאַפערס פון די זעלבע פּראָדוקטען. און דער גרעסטער בעוויז פון יודישער נוצבאַרקייט איז וואָס אויב א יוד ווערט אַרויסגעשטויסן פון א פּאָזיציע, ווערט די דאָזיגע פּאָזיציע נישט בטל, ווי א איבעריגע, נאָר זי ווערט פערנומען דורך א נישט-יודען, וועלכער וואָלט געוועהן גליקליך, אויב ער וואָלט איהר געקענט פיהרען מיט דעם זעלבען דערפאָלג, ווי דער יוד האָט איהר געפיהרט.

און אויב די דאָזיגע דריי מיליאָן שאַפענדיגע און פרוכפערדיגע עגזיסטענצען וואָלטען נאָך אויך געקענט האָבען אין דער ווירטשאַפט די דעה, וועלכע קומט זיי לויט זייער צאָהל און פערנעהם, ווען זיי וואָלטען געקענט אין פולער מאָס אויסנוצען די געזעלשאַפטליכע כוחות פאַר דער ענטוויקלונג און בעפעסטיגונג פון זייערע אונטערנעמונגען, אין וועלכע זיי לעבען זיך אויס, וואָלט קיין פּראָבלעם פון פּוילישע יודען נישט עגזיסטירט.

אָבער אויך ביי די איצטיגע פערהעלטנישען, ווען דער יודישער אַקטיוו ווערט ביסלעכווייז, בהדרגה, פערמינערט, און ס'פערגרעסערט זיך אַלץ דער פּאַסיוו, איז נאָך אויך די אַרענע פון יודישער אַרבייט אויף פערשידענע פרנסה-געביטען גאַנץ ברייט, און פּונקט ווי א גרויסע מעכטיגע שיף, מעג זי אפילו זיך אין גאַנצען וויגען און וואַקלען, פונדעסטוועגען שאַפט זי די קאָלעקטיווע זיכערקייט פאַר דער בעפעלקערונג, וואָס טוליעט זיך אויף איהר איינער צום אַנדערען, אַזוי זענען אויך די מיליאָנען יודען אין פוילען, א מעבטיגער קיבוץ, צונויפגעפלאָכטען איינער אין אַנדערען, און מ'קען גאַנץ לייכט פעסטשטעלען, אַז ביי דער וויכטיגקייט פון אַלע מינים עמיגראַציע-פּראָבלעמען, איז און בלייבט די הויפּט-פּראָבלעם פאָרט דער ווייטערדיגער לעבען אויף דער דאָזיגער וויגענדיגער און וואַקלענדיגער שיף.

די דאָזיגע פּראָבלעם טאָרען מיר נישט פערוואָרלאָזען, וועגען איהר מוזען מיר טראַכטען יומם ולילה.

פּ. ק.

עס בענקט זיך נאָך אַנ'אַנדער וואָרט.

נישט מקנא צו זיין דעם יוד, וואָס האָט ליב יעדען פריהמאָרגען דורכצולייענען א צייטונג.

מיר מיינען נישט איצט די ידיעות פון דער סיטואַציע אויף דער וועלט. דאָס איז א צרת-רבים און ממילא אַ חצי נחמה. מיר מיינען אויך נישט די ידיעות פון יענעם לאַנד, וועגען יודישע פּליטים און וועגען שיפען מיט „אומלעגאַלע". צו די אַלע ערשיינונגען און געשעהענישען האָט מען זיך שוין באַלד צוגעוואוינט. און דער יודישער קרעכץ איז אַריין אין אונזער טאָגטעגליכען לעבען.

דאָס אַלץ וואָלט נאָכנישט אַזוי פערביטערט די שטימונג פון א יוד נאָכ'ן איבערלייענען א יודישע צייטונג, ווען די אַלע ידיעות זאָלען דורך יודישע פּובליציסטען נישט בעגלייט ווערען מיט אַזעלכע מורא'דיגע קינות אין וועלכע זיי פלייסען זיך נאָר איינס דאָס אַנדערע איבערצושטייגען. האַנדעלט עס זיך וועגען „ווייס-בוך" — זשאַלעוועט מען נישט די טרויעריגסטע שילדערונגען וועגען דער צוקונפט פון ישוב וועגען גורל פון די עטליכע הונדערט טויזענד יודען אין פּאַלעסטינאַ; האַנדעלט עס זיך וועגען דער לאַגע פון יודען אין דעם, אָדער אין יענעם לאַנד, וואו דער אנטיסעמיטיזם פערנעהמט דעם אויבענאָן — זשאַלעוועט מען אונז אויך נישט קיין טרעהרען. און א גאָר אָנגעזעהענער יודישער פּובליציסט האָלט פאַר נויטיג איינצוחזר'ן מיט די לייענער אַזאַ ליד: ס'איז טאַקע איצט אַ ביסעל שטילער, אָבער איהר זאָלט אייך נישט איינרעדען, אַז אַזוי בלייבט עס שוין. דאָס רשעות איז פערשטעקט אונטער דער ערד און מאָרגען וועט עס ווידער אויפברויזען.

מיט אָט אַזעלכע ידיעות און אויסטייטשונגען ווערט דער יודישער לייענער געשפּייזט טאָג-טעגליך דורך זיינע צייטונגען און ווען מען לייענט דאָס אַלץ — נעמט שווינדלען אין קאָפּ. מען האָט טאַקע אָבגעגעסען, ווי נישט איז שבת-געמאַכט, אַפילו די ראַטע אויף דער הלוואה איינגעצאָהלט, דאָס וועקסעל אין באַנק אָבגעלייגט אויף אַ טאָג, די קינדער אין שול אויך שוין בעזאָרגט, אין מלחמה רופט מען דערווייל נישט — וואָלט מען דאָך געקענט כאָטש איין רגע אָבאָטעמען. דערלאָזען דאָס אָבער נישט אונזערע וואָרט-זאָגער און פון זייערע זאָגערייען טראָגט זיך אַ טייטש: יוד, דו אַרבייטסט, עסט, שמייכעלסט, שלאָכסט — דו ווייסט דאָך גאָרנישט, וואָס דיך ערוואַרט מאָרגען!

וואָס פאַר אַזאַ זין האָט אַזאַ אופן פון רעדען צו דער יודישער גאַס?

פון דער יודישער געשיכטע ווייסען מיר, אַז אין די ערנסטע צייטען, ווען יודיש לעבען און יודיש בלוט איז געווען הפקר, מען האָט געטריבען פון איין לאַנד אין אַנדערען, ווען יודען אַליין האָבען זיך אויף קידוש השם די העלזער איבערגעשניטען — האָבען די דאַמאָלסדיגע יודישע פיהרער, בעגיסענדיג זיך אַליין מיט טרעהרען אין אַ שטילען ווינקעל, געטראָגען אָבער דעם פאָלק אַ טרייסט. אַ וואָרט פון האָפנונג, אַ וואָרט פון גלויבען און מוט און אַזוי אַרום מיטגעהאָלפען פערפעסטיגען די סבלנות און שטאַנדהאַפטיגקייט ביי די ליידענדע יודישע מאַסען. פאַרוואָס-זשע זאָל מען אונז היינט בעשיטען יעדען טאָג מיט אַזוי פיל שוואַרץ-זעהעריי און אָנוואַרפען א שרעק, וואָס איז מסוגל בלויז אָבצושוואַכען די שטאַרקע כאַראַקטערען און צו דער'ממית'ען די שוואַכע.

מעהר ווי תמיד נויטיגט זיך די יודישע גאַס היינט אין אַזאַ וואָרט, וואָס זאָל איהר מאַכען גלויבען, אַז די וועלט עקט זיך נאָך נישט און אַז אַלע מענשען זענען אין וועלף פערוואַנדעלט געוואָרען.

און דאָס איז איצט די פליכט פון די יודישע וואָרט-פיהרער.

די יודישע גאַס בענקט נאָך אַנ'אַנדער וואָרט.

ל. מ.

איך לערן בלק מיט עמלק!...

פון דער סעריע: „עונג - דאַטשע"

פון י. אַבערזשאַנעק

יודען, איך קום אייך אָנזאָגען אַ גוטע בשורה; א בשורה, וואָס וועט אייך אַלע דערפרייען. איהר וועט טאַנצען פון שמחה. פאַרגעסט רבותי, אויף א ווײַלע אין אייערע קלאָפּאָטען. שלאָגט אייך אַרויס פון קאָפּ די אַלע נאָטעס, רעדעס, פּאַקטען, יאָ אַגרעסיע, נישט אַגרעסיע, הערט בעסער די בשורה, וואָס איך וועל אייך זאָגען. איך דערצייל אייך די מעשה, כדי איהר זאָלט האָבען א פריילעכען שבת. הערט-זשע:

ווער פון אייך וויל עס נישט דערלעבען א נקמה אין די דייטשען? די גאַנצע דעמאָקראַטישע וועלט וויל אין זיי דערלעבען א נקמה. אַלע ווילען און איך האָב שוין אין די דייטשען דערלעבט א נקמה. ער ליגט איצט ביי מיר ארצה, ניין קלאַפטער טיף ליגט ער.

און ווער מיינט איהר, האָט איהם, דעם דייטש, אַוועקגעלייגט אויף די לאָפּאַטקעס? מיין יודענע, מיין פייטשע כייטשע — א לעבען אויף איהר!..

ווי אַזוי איז דאָס געשעהן? ווי קומט מיין פייטשע כייטשע צו דייטשען? וואָס פאַרא געשעפטען האָט זי בכלל מיט דייטשען? טאָ הערט זשע:

ווי איהר קוקט אָן מיין פייטשע כייטשע האָט זי איהר אייגענס א „ראָשעזשעט" לעבערעל, א זשולטשאָווע וואָרעטשיקל, זאַמד אויף די נערקילעך און אַנדערע גוטע זאַכען, פּונקט ווי אַלע אַנדערע ווייבער האָבען. יעדען זומער איז זי געפאָהרען אין די בעדער, האָט געטרינקען „נאַפּטושאַ". געווען איז זי א גאַנצען זומער אונטער דער „אָפּיעקע" פון אַ דאָקטאָר. איך האָב געשיקט געלט, און זי האָט זיך „פּאָפּראַווּיעט".

היי-יאָהר אָבער האָט זי פּונקט ווי אַלע אַנדערע ווייבער, רעזיגנירט פון די בעדער, און געדינגען אַ זומער-וואוינונג.

געווען איז עס די וואָך פאַר שבועות, זאָגט זי צו מיר:

— שימשע בעריש, כאָב שוין!...

— וואָס דערציילסטו מיר, איך ווייס דאָך, אַז דו האָסט!

— וואָס מיינסטו?

— נו, א ראָזשעזשעט לעבערל, א זשולטשאָווע וואָרעטשיקל — דאָס איז דאָך נישט קיין נייעס!

— נישט דאָס מיין איך.

— נישט דאָס? וואָס דען?

— א זומער-וואוינונג. כ'האָב שוין געגעבען א זאַדאַטעק.

— אַזוי? נו, זאָל דיר זיין צו מזל.

— דו זעהסט, שימשע בערישל, — האָט זי פערצויגען די דינע ליפּעלעך — דו מיינסט, אַז די זומער-וואוינונג האָב איך געדינגען פאַר מיר? איך דאַרף די זומער-וואוינונג אויף טישאַנצע כפרות. דאָס האָב געטהון פאַר דיר. כ'האָב געדינגען נאָהענט פון ראַדאָם, כדי דו זאָלסט אויך קענען עפּעס סקאָזשישטשען. זאָלסט דיך אַביסעל „ווידאָבזשעיען", און אַזוי ווי איך קען דיין געשמאַק, האָב איך געדינגען אין א דאָרף ביי א פויער א פּראָסטע „וויעיסקע כאַלופּע", מיט א קוה-שטאַל אונטער'ן פענסטער, א הויף מיט הינער, הענער קאַטשקעס, חזירים - אַזוי ווי דו האָסט ליב!...

— יאָ, יאָ, ביזט גערעכט. זעהר גוט. און ווי הייסט דער ווירט?

— דער ווירט? באַלד וועל איך דיר זאָגען, כ'האָב מיר אויפגעשריבען דעם נאָמען... ער הייסט... יאָ, כ'האָב איהם — פריץ לעבערוואורשט!

— ווי זאָגסטו? פריץ לעבערוואורשט?.. א דייטש?

— נו, איז וואָס? וואָס אַרט עס מיך?

— וואָס טהוט זיך מיט דיר, פייטשע כייטשע? היינטיגע צייטען — א דייטש? א יוד צווישען דייטשען!...

איך האָב גענומען פּראָטעסטירען, ס'טייטש? היתכן? האָב איך אָבער בעמערקט, אַז זי פערציהט די ליפּעלעך, האָב איך געמאַכט א קנייטש, כ'האָב אויסגעדרעהט דעם דישעל:

— מילא... אַז דו האָסט שוין געדינגען זאָל זיין מיט מזל.

— האָב נישט קיין מורא - האָט מיין פייטשע כייטשע צוגעגעבען — איך וועל מיר מיט דייטשען אויך אַן עצה געבען. פאַרלאָז דיך אויף פייטשע כייטשען!...

נו, האָט זי זיך גענומען גרייטען אין וועג אַריין. זי האָט זיך געמאַכט קליידעלעך, קאַמפּיעלאַקעלעך, פּיזשאַמקעלעך, פּיגעלעך, זיידענע זעקעלעך, לעטשעלעך און אַנדערע שמאַטקעלעך און אויף מיר האָט די הויט געציטערט. פאַר מיינע אויגען איז געשטאַנען א ברייט-פּלייציגער דייטש מיט שוואַרצע קורצגעשוירענע וואָנסעלעך, מיט א יואָוולערישען לאַק אויפ'ן שטערען. א מחנה דייטשען און מיין כייטשע פייטשע צווישען זיי. זי האָט געמאַסטען פּיזשאַמעס, קליידער, קאַמפּיעלאַקעס און אין מיינע אויערען האָט געקלינגען דער בע'טעמ'טער נאָמען פריץ לעבערוואורשט. ווי אַזוי איך וועל אַרויסקומען פרייטאָג צונאַכטס אין דאָרף אַריין, ווי אַזוי איך וועל מקבל שבת זיין, ווי אַזוי איך וועל זינגען זמירות און עסען טשאָלענט - אין א סביבה פון כשר'ע אַריער. האָב איך מיך דערמאָהנט אין די אַלע זאַכען, איז מיר א שוידער אַדורך די ביינער.

אָבער געשעהן איז פּונקט דער היפוך. מיין פייטשע כייטשע איז געווען גערעכט איך האָב דערלעבט א נקמה אין די דייטשען, הערט, וואָס עס איז געווען:

ווען איך בין צום ערשטען מאָהל געקומען אין דאָרף אַריין, האָט ביי מיר דאָס האַרץ געקלאַפּט ווי ביי א יודישען סטודענט אין לעמבערגער אוניווערזיטעט. איך בין געגאַנגען מיט אונזיכערע טריט ווי עס גייט א כלל-טהוער נאָך אַ נדבה צו אַ ראַדאָמער אויפגעקומענעם יודישען גביר, און ווי איך גיי אַזוי פאַרטיפט אין מיינע מחשבות, וואַקסט אויס אַן אויסגעצויגענער דאַרער דייטש מיט אַ בייטש אין דער האַנד:

— „גוטען טאַג"!... האָט ער אויסגעצויגען די האַנד צו געבען מיר שלום-עליכם.

— הע... הע... גוטען טאַג, ווער זענט איהר?

— פריץ לעבערוואורשט!...

איך האָב נעפיהלט, אַז ס'האָט זיך מיר עפּעס אָפּגעריסען. דאָס האַרץ האָט גענומען האַסטיגער קלאַפּען. ס'האָט מיר געהאַקט אַ צאָהן אין א צאָהן. אָבער באַלד איז מיין שרעק אַריבער. דער דייטש האָט גענומען טאַנצען אַרום מיר

— הער שימשאַ, פּילייכט מילך?

— ניין, אַ דאַנק, איך האַלט נישט ביי טרינקען.

— פּילייכט פרישע אייער?

— פּילייכט דאָס און פּילייכט יענץ. דער דייטש, די דייטשקע און דאָס גאַנצע געזונדעל, האָט גענומען טאַנצען אַרום מיר. יעדער האָט געבערענגט עפּעס אַנדערש. מיין פייטשע כייטשע איז געלעגען אויסגעלייגט אין האַמאַק און האָט זי א פּיפּס-געטהון: הער לעבערוואורשט האָט זיך דער דייטש אַוועקגעשטעלט „נאַ באַטשנאָשטש":

— זי ווינשען מאַדאַם? און האָט זי אַרויסגעלאָזט די פּאָרע פון מויל, איז עס באַלד בעשאַפען געוואָרען.

אַז איך בין געוואָרען אַ ביסעל היימישער, האָב איך מיט דעם דייטש גענומען שמועסען.

— וואו וואוינען זי הער דייטש?

דער דייטש האָט אָנגעוויזען אויף דער קוה-שטאַל:

— „היער!"..

— היער? זעהר אַ לייטישע וואוינונג. די וואוינונג קליידט אייך צום פנים, הער לעבערוואורשט.

— און וואָס איז מיט אייער ווינטער-וואוינונג?

— מיין וואָהנונג — האָט דער דייטש ערקלערט — האָב איך רעזערווירט אויף איינע סינאַגאָגע פאַר די יודישע זומער-לייטע.

— אַזוי, זעהר שיין פון אייער זייט, הער לעבערוואורשט. אַוודאי מוזט איהר זאָרגען אַז די יודען זאָלען האָבען וואו צו דאַווענען. ווער דען זאָל פאַר דעם זאָרגען, אַז נישט איהר, הער לעבערוואורשט!...

הקיצור, וואָס זאָל איך אייך דערציילען, דער דייטש קריכט מיין פייטשע כייטשען אונטער די נעגעל. פאַר מיר זאָרגט ער, כ'זאָל האָבען וואו צו דאַווענען. די מילך, די אייער, ברענגט ער צו מיר, און ער עסט קדחת מיט זויער-מילך

איך מיט מיין פייטשע כייטשע גייען מיר אַרום ווי אָדם און חוה אין גן-עדן: מיין פייטשע כייטשע איז די וואָרט-פיהרערין. מיר עסען זייערע אייער, מיר טרינקען זייער מילך. זיי שלאָפען אין דער קוה-שטאַל. איך ליג אין האַמאַק און ער, דער הער לעבערוואורשט, שטייט אויפ'ן פּעסעל און גיסט דאָס ביסעל „שמן זית" אויפ'ן פעלד.

הכלל, איך האָב דערלעבט אַ נקמה אין די דייטשען. אַז איך קום אַרויס אויף שבת ווער איך דיק און ברייט — דערלעבט אַ נקמה אין די דייטשען און דאָס אַלץ האָב איך צו פערדאַנקען מיין פייטשע כייטשען.

דער יודישער פראצעס, וואס האט ארויסגערופען
א מהומה אין ענדעקישען געזינדעל.

אדוואקאט זדזשיטאוויעצקי ווערט אויסגעשלאסען פון דער פארטיי, ווייל ער האט פערטיידיגט א יוד.

דאס ראדאמער קרייז-געריכט האט די טעג בעטראכט אויף דער ארויספאהר-סעסיע אין קאנסק דעם פראצעס געגען דעם יודישען יונגערמאן אברהם-אשר מילשטיין, וועלכער איז געווארען בעשולדיגט אין דערשיסען דעם ענדעק קאזשימיעדש סופיעזשא, און פערוואונדען א געוויסען וולאדיסלאוו פאלאזש, אויך א מיטגליד פון דער ענדעקישער פארטיי.

לויט'ן בעשולדיגונג'ס-אקט, האט מילשטיין, אין דער נאכט פון 16-טען אויפ'ן 17-טען יאנואר, פערטשעפעט אויפ'ן שאסע נעבען דארף גוסטאבוב, די דערמאנטע צוויי קריסטען און צו זיי אויסגעשאסען פון א רעוואלווער. פון די שאסען איז סופיעזשא געפאלען טויט און פאלאש איז שווער פערוואונדעט געווארען.

מילשטיין האט זיך נישט מודה געווען צו דער בעשולדיגונג. ער האט דערצעהלט פאר'ן געריכט דעם פערלויף פון געשעהעניש:

דאס איז געווען שפעט ביינאכט. געהענדיג אויפ'ן שאסע איז ער בעפאלען געווארען דורך צוויי מענשען. ער האט געפרובט אנטלויפען, אבער די אנפאלער זענען איהם נאכגעלאפען און אנגעהויבען שלאגען. געפינענדיג זיך אין גרויס געפאהר, האט ער זיך געוואלט אריינבעקומען אין א פויערישער כאטע און זיך אויסבעהאלטען. די אנפאלער זענען אבער נישט אבגעטרעטען און איהם ווייטער אטאקירט, אזוי, אז ס'האט איהם געדראהט גע'הרג'עט צו ווערען.

דעמאלט איז ער געווען געצוואונגען ארויסצונעמען דעם רעוואלווער און צו שיסען. ער האט אבער נישט געהאט בדעה עמיצען צו דערשיסען, ער האט געוואלט בלויז אבשרעקען די אנפאלער.

דער פראקוראר האט אבגעווארפען די טעזע פון נויטווענדיגער פערטיידיגונג. ער האט אנגעוויזען, אז מילשטיין איז נישט קיין שרעקעדיג יודעל און עס איז דעריבער אונגלויבליך, אז ער איז געווארען בעפאלען.

דער ציוויל-מאהנער, אדוו. יעזערסקי, האט געהאלטען א העצערישע אנטיסעמיטישע רעדע.

— אויף דער בעשולדיגונג'ס-באנק — זאגט ער, — זיצט א נייער עקזעמפלאר פון טיפ לעסקא און פעלדבערג, כאסקעלעוויטש און שטשערבאווסקי, די דאזיגע טיפען ווערען שטענדיג בעפאלען, אבער שפעטער ווייזט זיך ארויס, אז זיי זענען גאר די אנגרייפער, און, אז זיי שיסען צו אונשולדיגע מענשען.

די סענסאציע פון פראצעס איז געווען דער פאקט, וואס אויסער דעם יודישען אדוואקאט פעניגשטיין, איז אלס פערטיידיגער פון בעשולדיגטען ארויסגעטרעטען דער בעריהמטער ראדאמער ענדעקישער אדוואקאט זדזשיטאוויעצקי, וועלכער איז ארויסגעטרעטען אויפ'ן פשיטיקער פראצעס.

אין זיין פערטיידיגונגס-רעדע האט אדוו. זדזשיטאוויעצקי אנגעוויזען, אז דער דאזיגער פראצעס האט נישט קיין שום אידעאישען, אדער פאליטישען אונטערשלאג, און, אז דער מארד, ביי אזעלכע אומשטענדען, האט געקאנט אויסגעפירט ווערען דורך א „וואיטשעך". פונקט ווי ער איז אויסגעפיהרט געווארען דורך „אנ'אבראם". אז עמיצער ווערט בעפאלען, האט ער די רעכט זיך צו פערטיידיגען און עס איז נישט קיין אונטערשיד, צו וואסער נאציאנאליטעט דער בעפאלענער געהערט.

נאך א לענגערער בעראטונג, האט דאס געריכט ארויסגעטראגען אנ'אורטייל, לויט וועלכען מילשטיין איז פער'משפט געווארען אויף 5 יאהר תפיסה פאר דערשיסען צום טויט סופיעזשא'ן, און אויף צוויי יאהר תפיסה פאר וועלען דער'הרג'ענען פאלאזש'ן, צוזאמען בלויז 6' אהר תפיסה.

דאס געריכט איז בעשטאנען פון די ריכטער פלעוואקא, מאלישעווסקי און דאנקאווסקי. — די ערשטע צוויי האבען גע'משפט אין בעריהמטען פשיטיקער פראצעס.

די פערטיידיגער האבען אנגעמאלדען אנ'אפעלאציע.

* * *

אדוו. זדזשיטאוויעצקי האט זיך איצט איינגעקויפט מפטיר ביי זיין פארטיי. ס'איז דארט נעווארען פשוט א מהומה, אזוי וויט, אז פארן פערטיידיגען דעם יוד מילשטיין, האט איהם די פארטיי אויסגעשלאסען. אזא דעציזיע האט ארויסגעגעבען דער פרעזעס פון דער ענדעקישער הויפט-פערפערוואלטונג, אדוו. קאוואלסקי, ווען מ'האט באלד נאך מילשטיינס פראצעס, טעלעפאניש מודיע געווען וועגען דעם „פערברעך" וואס זיין פארטיי - חבר, אדוו. זשיטאוויעצקי איז בעגאנגען.

אין פשיטיקער פראצעס זענען 'די צוויי חברים: די אדוואקאטען קאוואלסקי און זשיטאוויעצקי צוזאמען ארויסגעטרעטען; ביידע האבען זיי פערטיידיגט די ענדעקישע „העלדען" פון פשיטיקער פאגראם. קאוואלסקי האט דעמאלט געשיט פעך און שוועבעל אויף יודען. דער כאר פון די גאיעוויטשעס, סטיפולקאווסקי'ס ניעבודעק עט קאמפ, איז אויך ניט אבגעשטאנען און אים פיין אונטערגעהאלטען ביי „כל-נדרי", און ביים „תלמוד-קענעריי". אויך זשיטאוויעצקי האט דאן געזינגען אין כאר. זיינע טענער זענען אבער געווען שטילערע, מילדערע. מעהר יורידיש אקצענטירט און ווייניגער דעמאגאגיש און גיפט-מישעריש. ער האט נישט געקענט ארויסווייזען אזוי פיל שקר און צביעות, ווי זיינע פארטיי-גענאסען. ס'האט זיך אים נישט געלעגט אויף דער צונג נארישע פלוידערייען, כתם אזוי לשם עפעקט, אדער לשם קאריערע, כדי צו געפעלען דעם ענדעקישען געזינדעל.

ווער ס'האט איהם געהערט אויפן פשיטיקער פראצעס האט געקענט תופש זיין, אז ס'איז איהם נישט ניחא זיין ראל. ער האט זיך אוועקגעדרעהט פון אלע דראסטישע און צוגעשפיצטע מאמענטען, וואס זיינע קאלעגען האבען כסדר ארויסגערוקט. זיין אנטייל אין פראצעס איז געווען מעהר יוצא צו זיין. ס'האט פארט נישט געפאסט מבייש צו זיין אזעלכע „קארפען-קעפ" פון דער איינענער פארטיי, בפרט נאך פארן וויצע-פרעזעס פון דער היגער „סטראניטסטווא נאראדאווע". קאוואלסקי האט פון דעם נישט געוויסט און געווען זיכער, אז ער איז פון „אנשי שלומינו". דעריבער, אז ער האט איצט דערהערט פון אזא מעשה נורא, אז זיין חבר-לדעה, זשיטאוויעצקי, האט אזוי הייס פערטיידיקט דעם יוד מילשטיין מיט'ן ארגומענט, אז ער האט געשאסען . אין נויט-שוץ, איז ער געווארען ענטוישט און פון גרויס איבערראשונג גלייך אויפן ארט ארויסגעגעבען א בעפעהל צו בעזייטיגען איהם פון דער פארטיי, נישט פערשטענדיגענדיג זיך און אפילו נישט אנפרעגענדיג פריהער די מיינונג פון די ראדאמער ענדעציע.

עס טוט זיך יעצט ביי זיי חושך — ביי די ענדעקעס פון גאנצען לאנד. זייער פרעסע, אנהויבענדיק פון „דזיענניק נאראדאווי" ביז דער „גאזעטא ראדאמסקא" — איז געוואלדיק אויפגעבראכט און מלא חימה אויף זשיטאוויעצקי'ן, וואס ער האט זיי אנגעטוהן אויף טערקיש.

דער שליח פון „דזיענניק נאראדאווי" אויפן מילשטיין-פראצעס שרייבט:

„א פאטאלען איינדרוק רופט רופט ארויס די אונגלויבליכע ידיעה, אז די פערטיידיגונג פון יודישען מערדער האט איבערגענומען דער בעקאנטער אדוואקאט אויף די פיעל פראצעסען פון די נאראדאוצעס — זשיטאוויעצקי. ביז דער לעצטער מינוט ווילען מענשען נישט גלויבען אין דעם. אויף דער פערטיידיגונג'ס-באנק זיצט נעבען אדוו. פעניגשטיין, דער אדוו. סטאניסלאוו זשיטאוויעצקי. דורכן זאהל לויפט דורך א ציטער פון אויפרעגונג. די לייטונג פון דער „סטראניטסטווא נאראדאווי" וועלכע איז אינפארמירט געווארען פון דאזיגן שענדליכן ארויסטריט האט באלד אויסגעשטראכען זשיטאוויעצקי'ן פון דער מיטגלידער-ליסטע. וועגען דעם האט עפענטליך קאמוניקירט אין זיין רעדע דער ציוויל-מאהנער אדוו. יעזשערסקי, בעת דער געריכט'ס-פערהאנדלונג".

לויט דעם בעריכט פון „דז, נ," קומט אויס, אז מ'האט זשיטאוויעצקי'ן אויסגעשלאסען פון דער ענדעקישער פארטיי נאך פארן פראצעס. אדוו. קאוואלסקי האט זיך אלזא מקדים געווען מיט'ן „קנס", כדי דער אדוו. יעזשארסקי זאל האבען מיט וואס צו „קאמפראמיטירען" זדזשיטאוויעצקין אויפן פראצעס.

אויך דער „ראבאטניק" שרייבט, אז די רעדע פון אדוו. יעזשארסקי איז דער עיקר געווען געווענדעט געגען זשיטאוויעצקי'ן.

פון דעם אלעם איז צו זעהן, אז די ענדעציע האט זעהר שיין אויסגעזעהן אויפ'ן פראצעס. פון איין זייט איז געשטאנען איהרער א מיטגליד פון הויפט-קאמיטעט, אדוו. יעזשארסקי און בעשולדיגט דעם יוד מילשטיין, און פון דער צווייטער זייט איז געשטאנען איהרער אנ'אנגעזעהענער מיטגליד, דער וויצע-פרעזעס פון דער ראדאמער אבטיילונג און פערטיידיגט דעם יודישען בעשולדיגטען. און נאך ווי אזוי פערטיידיגט! ער האט נישט מעהר און נישט ווינציגער, נאר פערגלייכט אבראמען צו וואיטשעכ'ן, וועלכע האבען ביידע געקענט בעגעהן אזא מארד אויס נויט-פערטיידיגונג.

פון א צווייטע קוועלע דערוויסט מען זיך, אז אדוו. זשיטאוויעצקי האט נישט געווארט מ'זאל איהם אויסשליסען פון דער פארטיי, נאר ער האט דאס אליין געטהון. די פאריגע וואך האט ער צוגעשיקט א בריעף צום פרעזעס פון דער קרייז-פערוואלטונג פון דער „סטראניטסטווא-נאראדאווי", וואו ער ערקלערט, אז ער רעזיגנירט אלס מיטגליד און אלס וויצע-פרעזעס פון דער ארטיגער ענדעקישער פיליע. די רעזיגנאציע ווערט מאטיווירט מיט דער אונמעגליכקייט פון קענען ברענגען אין הסכם די אנשויאונגען אלס פארטיי-מאן מיט די פליכטען אלס אדוואקאט.

עס איז א פאקט, אז טראץ דעם וואס זשיטאוויעצקי האט פערנומען א וויכטיג ארט אין דער היגער ענדעק'שער ארגאניזאציע, האט ער פונדעסטוועגען נישט גענומען קיין אקטיווען אנטייל אין איהר ארבייט. ער איז זיך ווייט פונאנדערגעגאנגען פון דער שיטה פון סאלטיק'ן און גאיעוויטש'ן. נישט איינמאהל איז געקומען צווישען זיי צו קאנפליקטען און מיספערשטענדנישען בנוגע פרינציפיעלע פראגען, אינערליך אין דער פארטיי גופא. זשיטאוויעצקי האט געהערט צום אלטען חדר פון דער ענדעציע און דערפאר נישט געקענט מיטגעהן מיטן „יונגען" שטראם, וואס איז ראדיקאלער און אנגרייפערישער אין א סך הינזיכטען. ער האט זיך נישט געקענט שיידען מיט דער פארטיי, ווייל ער האט גענאסען פון איר א סך כבוד און טיטולען. אזוי האט ער רעפרעזענטירט דער ענדעציע אין שטאט-ראט; קאנדידירט צום סיים אלס דעפוטאט פון דער זעלבער פארטיי. געוועהלט געווארען אין אדוואקאטען-ראט, געווען וויצע-פרעזעס ביי זיין פארטיי. מיט אייןווארט, מ'האט אים געזעצט אויפ'ן אויבען-אן, הגם ער האט גארנישט געטוהן און איבערגעלאזט אלע פערזאמלונגען, און וויעצען פאר סאלטיק'ן און גאיעוויטש'ן.

ער וואלט אזוי ווייטער געווען דאס אויבערשטע פון שטויסעל ביי דער פארטיי, ווען נישט די מעשה-מילשטיין. דא האט עס געפלאצט. ער האט געהאט דעם מוטה צו געהן פערטיידיגען א איד אין א פראצעס, פון וועלכען זיינע אייגענע חברים האבען געוואלט שלאגען פאליטישען קאפיטאל, בעווייזענדיק ווידער אמאהל זייערע שארפע ציינער געגען יודען...

אינטערעסאנט איז, וואס צווישן יודען האט מען שטענדיג געריהמט אדוו. זשיטאוויעצקין אלס זעהר עהרליכען און העכסט-אנשטענדיגען מענש. די יודישע קליענטען האבען נישט געהאט קיין ווערטער פאר איהם און זיך נאר געוואונדערט, ווי אזוי ער קען אנגעהערען צו דער ענדעקישער פארטיי. די יודישע קליענטען וואס קענען איהם שוין לאנג דריקען זיך וועגען איהם אויס מיט ענטציקונג. אין פריוואטען לעבען — זאגען זיי — איז ער דער פיינסטער מענש און יעדער מענש איז ביי איהם גלייך געשעצט, אהן אונטערשיד צי יוד, אדער נישט-יוד. זיי ווייסען אפילו צו דערצעהלען פון א סך טובית, וואס ער האט שוין יודען געטהון.

אין די צייטען פון פערשארפטען באיקאט, האט מען געשמועסט, אז אדוו. זשיטאוויעצקי האט זיך געגענגעשטעלט זיין פארטיי און נישט געוואלט מסכים זיין אויף פיקעטען עהנל'כע און געוואלד-מעשים אי' קאמף מיטן יודישען האנדל.

א שעדליכע טהאט? — ניין, עפעס ערגערס — א נארישקייט.

עס זענען פערהאן צייטען, ווען עס איז א מעלה קלוג אויסצוגעבען געלד און ווער עס בעהאלט דאן געלד אין אין זאק, בעגעהט עטוואס ערגערס ווי א שענדליכע טהאט — ער בעגעהט פשוט א נארישקייט.

ארויסנעמען די פקדונות אהן א ראציאנעלער פערווענדונג האט נישט קיין שום שכל'דיגע בערעכטיגונג און ערקלערט זיך בלויז מיט מאנגעל פון זעלבסט-בעהערשונג, וואס איז א שלעכטער בעל-יועץ. דאס לאזען זיך מיטרייסען פון דעם זינלאזען שטראם ברענגט דעם גרעסטען שאדען — חוץ דער דעזארגאניזאציע פון ווירטשאפטליכען לעבען — דעם אבשפארער גופא.

אין ערגיץ זענען די איינשפארונגען נישט מעהר גאראנטירט, וואכזאם און אלזייטיג געזיכערט, ווי אויף דעם שפארביכעל פון פ. ק. א. ערשט ווען מען בעזיצט אזעלכע זארגפעלטיג דעפאנירטע אבשפארונגען, קען מען פון זיי מאכען א ראציאנעלען געברויך, ווייל מען קען אויף זיי רעכענען אין פערשידענע לעבענ'ס-סיטואציעס, סיי פאר'ן פונאנדערבוי פון איינענעם ארבייט'ס-ווארשטאט, סיי פאר דער קינדער-בילדונג און זיכערונג פון א בעסערער צוקונפט פאר זיי, אדער פאר א גוט דורכגעטראכטען פערברענגען פון אורלויב אין א צייט, וואס פאדערט אזוי פיל פעסטקייט און רוהיגקייט.

עס איז דעריבער קיין וואונדער נישט, אז עס וואקסט אונאויפהערליך די צאהל פון ווייזיכטיגע אבשפארער — די צאהל בעזיצער פון די שפארביכעל פון פ. ק. א. דערגרייכט שוין ביז 3.600 000

הומאר

נישט מעגליך

דער „אנגריף" שרייבט, אז אין פינף יאהר ארום וועט שוין אין דייטשלאנד נישט זיין קיין ארבייטסלאזער.

— נו, יא, וועלכער ארבייטסלאזער וועט אין דייטשלאנד קאנען אויסהאלטען נאך פינף יאהרן

זיי וואלטען אוואנסירט

אין א וואגאן האבען זיך צוזאמענגעטראפען א דייטש און אן אמעריקאנער.

— ווען ביי אייך אין אמעריקע — זאגט דער דייטש — וואלט געהערשט דער נאציאנאל-סאציאליזם, וואלטען ביי אייך נישט געווען קיין גענגסטערס.

— יא, עס שטימט — האט דער אמעריקאנער געענטפערט — זיי וואלטען אלע געווארען נאצי-פיהרערס.

ער איז נישט קיין משוגענער

געהרינג האט באזוכט א משוגעים-הויז. אלע קראנקע האבען אויפגעהויבען די הענט אין דער הויך:

— הייל!

נאר איינער צווישען זיי איז געבליבען זיצען און האט נישט אויפגעהויבען די האנט צו דער באגריסונג.

פארוואס הויבט איהר נישט אויף די האנט? — האט געהרינג געפרעגט.

— איך בין דאך נישט קיין משוגענער. איך בין דאך נאר א דינער — האט ער געענטפערט.

אויף וואס ראדאמער ווארטען

ווען וועט איהר מיר אפגעבען די 50 זל. וואס איך האב אייך געבארגט?

— איךווארט אויף היטלערס נייע רעדע.

נישט צופרידענע

בעת היטלערס לעצטען באזוך אין וויען, זאגט ער צו זיין אדיוטאנט:

— מ'זאגט, אז אין וויען זענען נאך פארהאן מענשען, וואס זענען נישט צופרידען פון דעם „אנשלוס", שטעלט מיר צו א רשימה פון די נישט צופרידענע.

דער אדיוטאנט איז אוועק און געבראכט היטלערן... דאס אדרעסען-בוך פון דער ווינער באפעלקערונג.

ראקעטען

מען באנוצט זיך לעצטענס צופיל מיטן ווארט מלחמה. הלוואי ס'זאל חס ושלום נישט ווערען פון שלום — עליו השלום...

יעדע פרוי האט איהר אייגענעם גאנג; אבער זעלטען האט איינע פון זיי — אן אייגענעם שכל...

פארהאן מענשען, וואס פארשטעהן ארויסצושלאגען פון די שמוציגסטע עסקים — ריינע ריווחים...

דער גביר נוצט אויס דאס לעבען, דער קבצן — ווערט פונם לעבען אליין אויסגענוצט...

פאר צווייערליי מענשען דארף מען זיך היטען: פאר א היציגען פארשוין און פאר א — קאלטען גזלן...

א חוץ פיהרער, איז היטלער אויך א מעלאמאן: ר'האט, משמעות, ליב צו הערען שפילען וואגנערס מוזיק און אליין האט ער שטארק חשק צו שפילען די ערשטע פידעל — אין דער וועלט-פאליטיק...

די יאהרען פארגעהן, אפילו ביי א — לאמען...

די חתונה איז אן אייגענארטיק אספערישטישע טראנזאקציע: ס'שטעלט זיך ס'רוב ארויס, אז ביידע צדדים האבען זיך אפגענארט...

א סקראמנע מענשל

אין א געשפרעך מיט זיינע פריינט, האט א געוויסער פאליטיקער געזאגט:

— איך אליין דארף זעהר ווייניג. א קליין הייזעל, פארן הייזעל א גערטענדל אין דעם גערטענדל זאלען זיך געפונען עטליכע הונדערט ביימער, און אויף יעדען ביימעל זאלען הענגען צו עטליכע צענדליג מיינע פאליטישע געגנער — דאס איז אלץ וואס איך ווינש מיר.

ארויסלאז-עקזאמען אין דער פאך-דערגענצונג'ס-שולע

36 יודישע יונגעלייט האבען היי-יאהר געענדיגט די פאך-קורסען.

דאנערשטאג דעם 15 ה. י. איז פארגעקומען דער עקזאמען אויפ'ן 3-טן קורס, פון דער דערגענצונג'ס-שולע, ביי דער קהלה.

דער ארויסלאז-עקזאמען איז פארגעקומען אין זאהל פון „פשיאטשול וויעדזי" ביי דער אנוועזענהייט פון אלע לעהרערס, אונטער דער לייטונג פון אינזש. אייזענבערג. ביים עגזאמען איז אויך געווען דער קוראטאר פון קראקא, ה' אינזש. קוזשניאק.

פאלגענדע 36 שילער האבען בעלעגט דעם עגזאמען:

בירנבוים ה. ל. שניידער
בירענבוים א. פריזירער
בלייכמאן ד. סטאלער
בלום א. פריזירער
בראניעווסקי נ. בערשטען-מאכער
בריקמאן פ. סטאלער
צוקער א. „
צוקער ה. שניידער
צווייספארק א. מעטאל-ארבעטער
פישמאן ד. פריזירער
פרידלאנד א. קירזשניער
פרידמאן י. שניידער
גלאנצשפיגעל מ. זייגער-מאכער
גאלדוואסער פ. שניידער
גוטמאן י. סטאלאזש
גוטמאן ב. שלאסער
גוטמאן ש. שניידער
העלפאנט מ. „
הניק מ. שניידער
הארן וו. „
יאקובאוויטש י. שניידער
קאפלאן מ. קאמאשען-מאכער
קאסמאן ש. גראווער
קופערמאן י' מעטאל-ארבעטער
קורץ י. שניידער
לאנצבערג מ. פריזירער
מילגרוים ס. שניידער
רוטבלאט מ. שניידער
רוזנבוים ה. בעקער
רובין ס. שלאסער
שאפיר ש. שניידער
שטיינבערג ג. „
שולמאן י. „
זיידענוועבער ש, מעטאל-ארבעטער
זייפמאן י. שניידער
זעגמאן מ. „

די אלע אויבענדערמאנטע שילער וועלען קענען באלייגען דעם עגזאמען „טשעלאדניטשי" און נאך א קורצע צייט דעם עגזאמען „מישטשאווסקי" אזוי ארום וועלען צוקומען 36 נייע יודישע ווארשטאטען.

די אפערע פון דער אייל-פאבריק „פארסאי" פארן געריכט

דעם 3 ליפיעץ קומט פאר אין קרייז-געריכט א סענסאציאנעלער פראצעס פון אנגעזעהענע ראדאמער סוחרים, וועלכע ווערען בעשולדיקט אין אנ' אפערע, וואס איז אויסגעפיהרט געווארן אין דער אייל-פאבריק „פארסא".

די סוחרים וועלען פערטיידיקט ווערען פון ראדאמער און ווארשאווער אדוואקאטען.

ווער האט צו זאגען איבער דער שוהל, בית-מדרש און איבער די רעליגעזע פונקציאנערען.

ווי די לעזער געדענקען האבען מיר זיינער צייט געשריבען וועגען דעם, אז דער ה' יונה זילבערבערג האט אבגעשטעלט אויף צוויי וואכען אין זיין טעטיקייט דעם שוהל-שמש שמואל מענדל גאלדבערג, דערפאר, וואס דער לעצטער האט נישט געוואלט עפענען די שוהל אויף א פראטעסט - פערזאמלונג אהן דער ערלויבניש פון הרב קעסטענבערג.

אין צוזאמענהאנג דערמיט האט די גמינע דערהאלטען היינטיגע וואך א בריעף פון ה' סטאראסטא, אין וועלכען עס ווערט בערך אזוי געזאגט:

„אזוי ווי איך האב זיך דערוויסט, אז אין שוהל און אין בית-מדרש קומען פאר פערזאמלונגען, וואס האבען נישט קיין שום שייכות מיט די תפילות און רעליגעזע ענינים, וואס עס איז א פראפאגאנדע פאר די דאזיקע אינסטיטוציעס און א בעליידיגונג פאר די רעליגיעזע געפיהלען, גיב איך ארויס א פערארדנונג, אז פון היינט אן זאל מעהר אין שוהל און בית-מדרש אזעלכעס נישט פארקומען אהן דער בפירוש'ער ערלויבניש פון רב קעסטענבערג, וועלכע האט די השגחה איבער דער שוהל, בית-מדרש און אלע רעליגעזע פונקציאנערען (דהיינו, שוחטים, חזנים, שמשים וכדומה) גלייכצייטיג פאדער איך אויף די גמינע-פערוואלטונג צו געבען א גענוי אויפקלערונג צוליב וואס פאר א סיבות זי האט אנגעווענדעט סאנקציעס געגען דעם שמש גאלדבערג".

פייערליכע ערעפנונג פון לאקאל פון די יודישע קאמבאטאנטען

די טעג איז פארגעקומען די פייערליכע ערעפנונג פון נייעם לאקאל פון די אידישע קאמבאטאנטען אין ראדאם.

די ערעפנונג'ס-רעדע האט געהאלטען ד"ר לעווי, וועלכער האט אנגעוויזען, אז אין נייעם לאקאל וועלען זיך אלע פילען חבריש און ס'וועט זיין דאס ארט פון קולטור און וויסען פון פעראיין. ער דאנקט אויך דעם דיר. הורוויטש און ה' גראספעלד פאר זייערע בעמיהונגען און גוטען ווילען, אז דער לאקאל זאל ווי אמשענסטען אויסזעהן.

נאך די רעדע פון פרעזעס ד"ר לעווי ערקלערט ה' שטעלמאן, אז אין לאקאל וועלען פארגעקומען דיזשורען פון חברים. ער לעזט איבער די ליסטע פון די חברים, וועלכע וועלען שוין אין די נאהענסטע טעג ברויכען דיזשורירען.

דער נייער לאקאל געפינט זיך אין דער פאוושעכנער שולע פון „חובבי-דעת".

רייזעל דען נ. ע.

מארגען שבת, פאלט אויס דער 14-ער יאהרצייט פון רייזעל דען נ. ע.

דער נאמען רייזעל דען דערמאנט א תקופה פון א סך גוט'ס און פון אהן א שיער צדקה, וואס איז אין ראדאם אמאהל געלייסטעט געווארען. דער דאזיגער נאמען איז נאך ביז היינט פריש אין אלעמענ'ס זכרון און ווערט דערמאנט מיט גרויס דרך-ארץ און יראת הכבוד.

וועגען די מעשים טובים פון רייזעל דען איז שוין א סך געשריבען געווארען. גאנצע לעגענדעס ווערען געוועבט ארום איהר ריהמפולען נאמען, וואס דערצעהלען וואונדערבארע זאכען פון איהר גוטהארציגקייט, פון איהרע רחמניות-געפיהלען, וואס זי האט ארויסגעזען צו ארימע און עלענדע מענשען.

איהר גרויסע צדקה-טעטיגקייט איז געקומען אין דער צייט פון דער מוראדיגער וועלט-קריעג; אין דער צייט ווען הונגער, נויט און עפידעמיע האבען געבושעוועט אין שטאדט און פערציקט נישט איין ארימע שטוב. ווער ס'איז געווען אין קריעג איז געפאלען און ווער ס'איז געווען אין שטאדט און געליטען נויט; ווער ס'האט בעוויינט די אומגעקומענע און ווער ס'האט געזיפצט פון הונגער און קעלט. ס'איז געווען חושך און וויסט ארום און ארום. און אט אין דער פינסטערניש, אין דעם שווארצען גרויל ארום, האט אויפגעלויכטען א זוניקער שטראהל אין א מענשליך געשטאלט, וואס האט געטראגען הילף און רעטונג איז הונדערטער, אין טויזענדטער שטובען, וואו הונגער און מגפה האבען פערצעהרט און אונסערגעשניטען א סך מענשליכע לעבענ'ס. דארט האט זי זיך בעוויזען די צארטע, איידעלע פרוי, וואס האט געהייסען רייזעל דען. זי האט געשטעלט איהר גאנץ רייכטום, איהר גאנץ פערמעגען אין קאמף מיט דער נויט און עפידעמיע, די צוויי שרעקליכע שונאים פון די ארימע שטוב.

רייזעל דען האט דאן אויפגעפראלט איהר רייך הויז, געעפענט טיר און טויער און אויסגערופען צו דער גאנצער שטאדט און נאך ווייטער: צו אלע שטעדט ארום:

— קומט אהער, איהר אלע הונגעריגע אלע בארוויסע און אבגעריסענע און אבגעשליסענע! איך וועל מיך מיט אייך טיילען און וואס איך וועל עסען, וועט איהר עסען און וואס איך וועל טרינקען, וועט איהר טרינקען!

און ס'זענען געקומען טויזענדטער געפאלענע, צובראכענע, הונגעריגע און קראנקע און זי איז נישט מיד געווארען צו העלפען, צו שטיצען מיט עסען, מיט וועש, מיט מלבושים, מיט שיך און מיט געלד. — און געלד.

איהר רייך הויז איז אין אנ'אכסניה פערוואנדעלט געווארען. אין איהרע סאלאנען האט זי די ארימקייט בעזעצט. אנשטאט שענע מעבעל-שטיק האט זי דארט קיכען אויפגעשטעלט, וואו ס'האבען זיך געקאכט בייטאג און ביינאכט גרויסע קעסלען און טעפ מיט עסען. זי האט ספעציעלע קעכינ'ס געדינגען און אליין זיך אויך נישט געשוינט, נאר אויך מיטגעארבייט און נישט געשפארט איהר געזונד.

און זי האט טויזענדטער נפשות פון א הונגער-טויט אבגעראטעוועט, קראנקע אויף די פיס געשטעלט און בכבודי'גע מענשען נישט פאלען געלאזט. און ווי אזוי האט זי דאס אלץ געטהון? מיט מיט פרייד, בסבר פנים יפות, מיט טאלאנט, מיט שכל און חכמה, אז דער הונגעריגער זאל זיך נישט פערשעמען און דער בכבודיקער זאל זיך נישט בעליידיקען.

אין יענער צייט איז רייזעל דען געווען א רעטעניש פאר דער גאנצער שטאדט. ס'האט קיינער נישט פערשטאנען און נישט געקענט אבשאצען דעם גרויסען כח, די גבורה, וואס זי האט בעוויזען אויפן געביעט פון צדקה און מעשים טובים.

אויף איהר קען מען זאגען: אשת חיל מי ימצא.

מארגען שבת אין טאג פון איהר יאהר-צייט, וועט אין איהר בית-מדרש (שפיטאלנא 2) דאווענען דער שטאדט-חזן ראנטאל.

גאלוואניזיר-אנשטאלט און מעכאנישע שלייפעריי

נעמט אן צו שלייפען פאלגענדע מכשירים:

1) פריזירער-מכשירים: בושיטוועס, שערלעך און האר - מאשינקעס.
2) מעסערס, שערן, מאשין מעסערס און חלפים.
3) אלערליי דענטיסטישע און כירורגישע מכשירים.

צו ניקלען טיילען פון:
ראווערן, אויטאבוסען און דאקטארסקע מכשירים.

צו זילבערן:
לעפל, גאפל, מעסער, לייכטערס א. ד. גל.

צו פאלירן:
פארשידענע מעטאלן אויף הויכגלאנץ.

סאלידע בעהאנדלונג!
גאראנטיע אויף הונדערט פראצענט

י. שטשערבאצקי זשעראמסקיעגא 21

צו א עפענטליכען משפט!

ווי די יודישע בעפעלקערונג ווייסט, עגזיסטירט אין ראדאם אזוי ווי אין אלע אנדערע יודישע קהלות א חברה קדישא. לויט די יודישע טראדיציע און מנהגים איז פאר יעדען מיטגליד פון די חבריה אנ'עהרען-זאך צו געהערען צו די חברה און נישט יעדען איז לייכט אנגעקומען צו ווערן א מיטגליד אין די דאזיגע חברה אין די לעצטע יאהרען איז די „חברה קדישא וחסד של אמת" לעגאליזירט מיט א סטאטוט לויט די געזעצען און עס ווערט אלעס געפיהרט ווי געהעריג. עס זענען געווארען אויסגעמיטען די אמאהליגע סקאנדאליעזע פאקטען, און אלעס ווערט געפיהרט כשורה. דער בית המדרש פון די „חברה קדישא וחסד של אמת" ווערט בעזוכט יעדען טאג פון פיעל מתפללים און מען לערענט ברבים משניות און ש"ס.

אין די לעצטע טעג זינט דער ה' יונה זילבערבערג איז נאמינירט געווארען אלס צייטווייליגער פרעזעס אין דער קה"ה, האט ער אויף אנ'אונגעזעצליכען אופן אנגעהויבען צו פראוואצירען די חברה און געשיקט אויפפאדערונגען מען זאל איהם ווייזען די ביכער צו קאנטראלירען און כאטש ער האט קיין רעכט צו דעם. ווייל איבער אונזער געזעלשאפט האט די אויפזיכט די מאכט און מיר זענען זעלבסטשטענדיג, איז למען השלום האבען מיר גטגעבען די ביכער צו קאנטראלירען און דאך האט ה' זילבערבערג אונז געשיקט א „ראזקאז" אז ער בעשטימט א נייעם גבאי און קאסירער און דערמיט וויל ער צוברעכען די חברה וואס עגזיסטירט 106 יאהר פון תקצ"ג ער"ה שבט און ער איז נישט אויסען אין אלע זיינע פעראדנונגען דעם טובת הכלל נאר איינענע אמביציעס און מחלוקת'ן וואס זענען געפיהרט געווארען במשך פון פיעל יאהרען אין אונזער שטאדט, ער ערלויבט זיך אויך צו צונעמען נדבות וואס די פאמיליעס געבען לטובת אונזער חברה און גיט דאס איבער דעם ה' הענעך וויינטרויב און נאך אזעלכע מעשים טובים צוריק ארייננצופיהרען אין אמאהליגען תהום פון לשון הרע און מחלוקת.

מיר פאדערען אויף דעם ה' יונה זילבערבערג ער זאל צוריק איינצאהלען די אלע צוגענומענע סומעס לטובת אונזער חברה און זאל זיך מעהר נישט ארייננמישען אין דעם וואס געהער נישט צו איהם כדי מיר זאלען נישט זיין געצוואונגען זיך צו ווענדען צו די אויפזיכט'ס מאכט און דאס געבען מיר איבער צום עפענטליכען משפט. יראו הקהל וישפוט

פרעזעס פון די חברה קדישא וחסד של אמת ברדום
יצחק ביאלסקי
(אונטער'ן אונטערשריפט געפונט זיך אויך א סטעמפעל פון דער חברה קדישא)

Zakład Tapicerski
P. Pomeranc
Radom, Wązka 8
wykonuje tapczany, materace, otomany i wszelkie inne prace, wchodzące w zakres tapicerstwa z najlepszych materiałów.
Robota solidna! Ceny przystępne!

Nasz Instytut Kosmetyczny »C h a r m e« Żeromskiego 5.

אָנגעקומענע בריעף אין רעדאַקציע.

אַ מעשה מיט אַמעריקאַנער פּעקלעך

ג. ה׳ רעדאַקטאָר!

ערלויבט מיר צו פערעפענטליכען אין אייער וו. צייטונג פאָלגענדען בריעף:

שוין העכער אַ יאָהר צייט ווי איך האָב ערהאַלטען פון דער געזעלשאַפט „פּאָליש-אַמעריקאַן-קאָמפּאַניע, ניו-יאָרק" אַ בריעף מיט פערשידענע פאָרמאַליטעטען, וועלכע האָבען מיר מיטגעטיילט אַז איך האָב אָבצונעמען אַ פּעקעל, וואָס קרובים פון אַמעריקא האָבען פאַר מיר געשיקט. אין די זעלבע פּאַפּירען איז אָנגעוויזען געוואָרען, אַז איך זאָל ארויסנעמען אין היגען מאַגיסטראַט אַן׳אַרים-צייגניש („אַבוסטוואָ"), אויפ׳ן סמך פון וועלכען איך וועל באַלד בעקומען דאָס פּעקעל, וואָס טראָגט דעם נומער 15038

איך האָב אַזוי געטהון און אַלע פאָרמאַליטעטען מיט דער „אַבוסטוואָ" צוריקגעשיקט צום פערטרעטער אין גדיניע לויט׳ן אויפגעגעבענעם אדרעס. אָבער דאָס פּעקעל האָט מען מיר נישט געשיקט. דורך דער צייט פון 9 מאָנאַטען האָב איך מיך געוואָנדען עטליכע מאָהל צום אויבענדערמאָנטען פערטרעטער אין גדיניע, וועלכער האָט נישט געפונען פאַר נויטיג אַפילו צו ענטפערען ערשט ווען איך האָב שטרענג געפאָדערט אונטער דער התראה, אַז כ׳וועל זיין געצווינגען דעם ענין איבערצוגעבען צו דער פּראָקוראַטאָר, האָב איך ענדליך בעקומען אַ קאַרטעל, אַז די די דערמאָנטע פירמע אין גדיניע האָט אַלץ איבערגעגעבען צום נייעם פערטרעטער: „עקספּעבלאָק, וואַרשא, נאָוואָגראָדסקאַ 36". אויך דאָ נאָך עטליכע מאָהל שרייבען האָט מען מיר ווידער נישט געענטפערט, ביז איך האָב געבעטען מיינעם אַ פריינד אין וואַרשא, ער זאָל געהן אַהין צו דער וואַרשאַווער פערטרעטערשאַפט, כדי זיך צו דערוויסען דעם גורל פון פּעקעל. דאָרט האָט מען איהם געענטפערט, אַז ס׳ליגען אַזוי אַ סך פּעקלעך שוין העכער אַ יאָהר צייט, אָבער די פירמע „פּאָליש-אַמעריקאַן" אין ניו-יאָרק דאַרף בעצאָהלען פון מיין פּעקעל נומ. 15038 צוויי דאָלאַר.

אַלזאָ פרעג איך מיך:

אויב די פירמע דאַרף צו-צאָהלען, טאָ פאַרוואָס האָבען די פערטרעטער׳ס אַזוי גרינגשעצעצט אַ יאָהר צייט און נישט געמאָלדען וועגען דעם; צווייטענ׳ס וואו איז די „פּאָליש-אַמעריקאַן" מיט איהרע פאָרמאַליטעטען, וועלכע האָבען געזאָגט, אַז גלייך נאָכדעם, ווי איך שיק אַנ׳„אַבוסטוואָ", אַזוי בעקום איך זאָפאָרט דאָס פּעקעל אָהן אַ יעדען אָבצאָהל?

עס טאָר נישט דערלאָזט ווערען אַזאַ גרינגשעצונג מיט אַרימע אַמעריקאַנער פּעקלעך, וועלכע קרובים בעמיהען זיך צו שיקען מעבר לים, אַז זיי זאָלען דאָ אויפגעפרעסען ווערען פון פּוילענייש.

זאָל דער „פּאָליש-אַמעריקאַן" דאָס וויסען און אויך איך וויל וויסען וואָס ער האָט בדעה צו טהון מיט מיין פּעקעל נומ. 15038.

זאָלען עס אויך וויסען די קרובים אין אַמעריקא, וואָס עס ווערט געטהון מיט זייערע פּעקלעך, וואָס זיי שיקען אַהער.

מיט אַכטונג

ה. ש—ן.

יודישער יונגערמאַן וואָס פערטיידיגט דעם יודישען כבוד

ג. ה׳ רעדאַקטאָר!

אַלס שטענדיגער לעזער פון אייער וו. צייטונג, בעט איך אייך צו געבען מיר צו מעגליכקייט אויסצודריקען אויף דעם אָרט אַ דאַנק אַ געוויסע פערזאָהן פאַר זיין ווירדיקע און שטאָלצע האַנדלונג.

דעם פערגאַנגענעם שבת ווען איך בין געזעסען אין פּאַרק קאָשציושקאָ (נייער גאָרטען) זענען אַדורכגעגאַנגען צוויי כוליגאַנעס און בעפאַלען יודישע שפּאַצירענדע. ס׳האָט זיך נישט געפונען קיין איינער, וואָס זאָל דערויף רעאַגירען, חוץ איין יונערמאַן, חיים מינצבערג, וואָס האָט זיך איינגעשטעלט צו פערטיידיגען דעם יודישען כבוד. ער איז געווען דער איינציגער פון דער גאַנצער יודישער יוגענד אין גאָרטען, אַ דאַנק וועמען ס׳איז אָנגעקומען פּאָליציי, וועלכע האָט די צוויי כוליגאַנעס פערהאַלטען.

איך אַלס דער, וואָס האָט בייגעוואוינט דעם דאָזיגען פאַקט, דאַנק זעהר דעם ה׳ חיים מינצבערג פאַר זיין ווירדיגע האַלטונג.

מיט אכטונג

בן - ישראל.

פאַרוואָס זאָל נישט געשאַפען ווערען
אַ זומער - קאָלאָניע פאַר יודישע אַרבייטער?

ג. ה׳ רעדאַקטאָר!

איך בעט העפליך צו געבען מיר די מעגליכקייט אויף די שפּאַלטען פון אייער ח׳ צייטונג צו בעריהרען פאָלגענדע פראַגע:

ביי אונז אין שטאָדט געפונען זיך אַ סך יודישע אַרבייטער, וואָס פערדינען קיים אויף חיונה. זיי האָבען נישט די מעגליכקייט אַרויסצופאָהרען זומער-צייט כדי צו געניסען פון אַ ביסעל פרישע לופט. אַ גאַנץ יאָהר אַרבייטען זיי אין פאַבריקען און וואַרשטאַטען, וואו ס׳איז דושנע, ענג, אָהן לופט, אָהן זון. אָפּטמאָהל אַרבייטען זיי אין אַזעלכע בעדינגונגען 12—14 שעה אין מעת-לעת. עס איז זיך פשוט נישט פאָרצושטעלען וואָס פאַר אַ רעטונג ס׳וואָלט געווען פאַר׳ן דאָזיגען אַרבייטער-עלעמענט, ווען ער קען צוקומען צום דאָזיגען גליק פון פערברענגען עטליכע וואָכען אויף אַ זומער-קאָלאָניע, אָנטרינקענדיג זיינע פערטריקענטע לונגען מיט אַ ביסעל געזונטע און פרישע לופט.

אַרום ראַדאָם געפינען זיך גענוג בעוואַלדעטע געגענדען ווי: פּאַצין, אַנטאָניובקע, גאַרבאַטקע, וואוהין די תוצאות זענען נישט קיין גרויסע. עס פעהלט בלויז די איניציאַטיוו וואָס זאָל רעאַליזירען אַזאַ באמת-אידעאַלע אינטערנעמונג. דער אַרבייטס-מענש איז דאָס אַליין נישט בכוח דורכצופיהרען. ער איז נישט אימשטאַנד אינדיווידועל צו לעזען אַזאַ פראַגע, מעג זי זיין ווי וויכטיג און ווי נויטיג פאַר זיין געזונד. ער קען זיך דערויף נישט ערלויבען; דאָגעגען קען דאָס דורך אַ קאָלעקטיוו לייכט דורכגעזעצט ווערען. איבריגענס איז דאָס אויך אַ געזעלשאַפטליכער ענין, נישט ווענינער וויכטיג ווי אַלע אַנדערע געזעלשאַפטליכע ענינים.

איך ווענד מיך אין די ערשטע רייה צו די היגע יודישע קלאַסען-פעראיינען, וועלכע דאַרפען לויט טיר די ערשטע זיך אָבריפען, און אַרויסווייזען זייער איניציאַטיוו אין דער ריכטונג. מ׳וועט זיי דערפאַר בעגריסען און זיי וועלען אַנטרעפען אויף געגענזייטיגע דאַנקבאַרקייט.

אַ יוד. אַרבייטער.

אוועקפאָהרענדיג אויף זומער - וואָהנונג

פערגעסט נישט אויפצוגעבען פערזענליך אָדער דורכ׳ן טעלעפאָן 18 - 15 אייער נייעם אַדרעס, כדי איהר זאָלט קענען רעגולער דערהאַלטען אונזער צייטונג „ראַדאָמער-קעלצער לעבן".

CZARNIECKA GÓRA

PENSJONAT dla dzieci

położony vis a vis w samym lesie Zakładu Zdrojowego
w willi p. Werensa
prowadzony pod kierownictwem pp. R. LANDAU i E. LASTMAN
zapewniona troskliwa opieka i doskonała kuchnia, lokal powiększony.
egzystuje od 3-ech lat Ceny przystępne
otwarty już od dn. 3 czerwca. Zgłoszenia przyjmuje „Przedszkole"
Żeromskiego № 30

PLOMBY NOWEGO TYPU

PLOMBOWNICE,
KSIĘGI I DRUKI PRZEPISOWE
dla Piekarń, Młynów, Kaszarń i Wiatraków

DOSTARCZA: CENTRALA DRUKÓW
„Globus"—Warszawa
MARSZAŁKOWSKA 145, M. 14
TEL. 6-04.16. (w podwórzu, I piętro)

Cenniki wysyłamy na żądanie.

דער נייער "שטערישער" פּודער צום געזיכט

אַ וואונדערבאַרער, נייער, איינפאַל אויפן געביט פון פּודער צום געזיכט. דער פּודער ווערט פּרעפּאַרירט לויטן נייעסטען סיסטעם, דיגער און לייכטער, ווי דאָס איז ווען עס איז געוואָרען דערגרייכט. דער פּודער איז אַזוי דין, אַז מען זעהט איהם נישט אָן אויף דער הויט. ער גיט אַ וואונדערבאַרע, גלאַטע און מאַטע צערע. ביים טאָג-ליכט אַזאַ פרישקייט, וואָס קיין שום ווינט אָדער רעגען קאָנען נישט שאַדען. אין אָוונט ווידער וועט דער שעהנקייט נישט שאַדען אפילו דאָס שוויצען בעת׳ן טאַנצען אין אַ ענגען זאַל. דער פּודער איז געמישט פון אַ פּאַטענטירטע מיטעל מיט אַ קריים שוים (אַ פּיאַנקע) דאָס מאַכט נישט נאָר, וואָס דער פּודער Tokalon האַלט זיך פעסט אויף דער הויט אין משך פון לאַנגע שעה׳ן, נאָר ער פערהיט אויך דאָס איינזאַפּען די נאַטירליכע פעטקייט פון דער הויט. ער פערהיט די הויט פון צופיהל ווערען אויסגעטריקענט און פון ראַציגקייט, ער פערהיט אויך פון קנייטשען.

פּרובט אויב דעם בערימטען פּודער Tokalon אויף אַ קרעם-פּיינקע, ער ווערט פּרעפּאַרירט לויט דער אָריגינעלער פראַנצויזישער פאָרשריפט פון בערימטען פּאַריזער פּודער Tokalon. וועסט זיך אַליין איבערצייגען ווי אומגעוועהנליך דיין צערע וועט זיך פערבעסערן אין משך פון אַ פּאָר טעג.

אויף 10 פרייזען געבראוכען 9 נישט דעם געהעריגען פּודער - גיוואַנס. דאָס גיט אַ מיאוסען האַרטען „מאַקיליאַזש"-אויסזעהן. דער איינציגער וועג צו געפינען פאַר אייך דעם געהעריגען קאָליר, איז אויסצופּרובען אויף איין זייט געזיכט איין קאָליר פּודער און אויף דער צווייטער זייט — אַנ׳אַנדערען.

וויכטיג דעם פּודער Tokalon בעקומט מען אומעטום אין צוויי גרייסען, צום פּרייז: 1.40 און 2.50 זל. מיר בעטען צו קאָנטראָלירען דעם נאָמען Tokalon אויף יעדען שאַכטעל.

אַ כ ט ו נ ג!

אין די הייסע טעג, ווען די היצען זענען גאָר גרויס, וויל יעדער מיט עפּעס זיך דערפרישען: מיט אַ קאַלטען טרונק, אָדער מיט לאָדעס.

ווילסטו עסען גוטע לאָדעס — טאָ קום אין וואַדראַגאַז זשעראָמסקיעגאָ 25, וואו דו בעקומסט אויסגעצייכענטע לאָדעס, קאַלטע געטראַנקען פון די בעסטע פירמעס, און דערביי קאָנסטו בעקומען אויך פיינע שיאַדלע, מילך, טהיי און די בעסטע טשאַסטקעס.

גוטע בעדינונג, ביליגע פרייזען!

קום און איבערצייג זיך.

געדענקט! וואַדראַגאַז ע. סאָלבע זשעראָמסקיעגאָ 25.

די פּרעכטיקע אויסגאַבעס פון „קינדערפריינד"

ביבליאָטעק „א"—פאַר עלטערע קינדער און יוגנט
ביבליאָטעק „ב" — פאַר ייִנגערע קינדער
זשורנאַל „קינדערפריינד" — פאַר עלטערע קינדער און יוגנט
זשורנאַל „קליינוואַרג" — פאַר ייִנגסטע קינדער
מוזיקאַלישע ביבליאָטעק — לידער מיט נאָטן פאַר קלאַסן-געזאַנג, כאָר, סאָלאָ, אינסצעניזאַציעס
סעפּאַראַטע פּראַכט-אויסגאַבעס:
„ראָבינזאָן קרוזאָ", „פּינאָקיאָ" —

זענען אַ גלענצנדער לייען- און לערן-מאַטעריאַל
פאַר שולן, קורסן, קאָלאָניעס —
און די בעסטע מתנה אויף די זומער-פעריען
פון טאַטע-מאַמע פאַר זייערע קינדער!

פאָדערט אומזיסט אונדזער לעצטן נומער פון זשורנאַל צוזאַמען מיטן נייעסטן קאַטאַלאָג פון אַלע אונדזערע אויסגאַבעס.

„Kinder-Fraind", Warszawa I, Nowolipki 30/31 :אדרעס פאַר בריוו
Konto P.K.O. 662 .ראַזראַכ. פּאָסט - פּאָסטקאָנטאָ (אין לאַנד) ...

Kino ADRIA Do niedzieli dnia 25 czerwca włącz.
podwójny program
„Mściciele" w rol. gł. **Loretta Young Richard Greene**
„Trzy Niewiniątka" w rol. gł **Loretta Young** Program pozwolony od lat 18

Od poniedziałku dnia 26 czerwca r. b.
»W CIENIU KRZYŻA«
w rol. gł. **Fredric March, Claudette Colbert, Elissa Landi, Charles Langthon**
Film dozwolony od lat 18-tu

Kino ADRIA
שבת 1^{30} און 3^{30}
זונטאָג 12 און 2
פּריהמאַרגען - פילמען
„Niewolnica Szanghaju"
w rol. gł. **Christl Mardeyn**
W. Inkiszinow, L. Jouvet
film dozwolony od lat 16

ŻĄDAJCIE TYLKO „RIKSZA" GUM..? JEDWABNE

TARYFA OGŁ.: Na 1-szej stronie mm 1 szp. 40 gr; w tekście mm 1 szp. 60 gr; na astatnie stron. mm 1 szp. 25 gr.
1-szai ostatnia strona liczą 10 szpalt

אַבאָנאָמענטס פּרייז: פאַר אַ חודש אין פּוילען זלאָט... אין פראַנקרייך, בעלגיען 4 פראַנק אין אַנדערע לענדער 30 סענט.

Redaktor CH.M. HERC tel. 15 - 18 .טעל Wydawnictwo „Radomer Kielcer Leben" Szwarlikowska 29